

DUNAJSKA POLICIJA NIMA POSLUHA ZA PRINAŠALCE PETICIJ
»CIVILNE DRUŽBE« S KRANJSKEGA: KAKO JE KOSTANJEVICA
LETA 1795 DOKONČNO IZGUBILA BOJ ZA OHRANITEV
MESTNE AVTONOMIJE

Boris GOLEC

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2
e-mail: bgolec@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Meščani ruralnega mesteca Kostanjevica na Krki, enega najstarejših, a hkrati najmanjših na Kranjskem, se konec 18. stoletja nikakor niso hoteli sprijazniti z novim statusom svojega mesta, ki so ga leta 1787 v sodno-upravnem oziru s t. i. municipalizacijo podredili državnemu gospostvu Kostanjevica. Meščani so kljub temu samovoljno še naprej vodili nekatere posle in postavili mestnega pisarja Valentina Vončina. Ta je spomladi 1795 skupaj z domačinom, usnarjem Andrejem Kuntaričem, odnesel na Dunaj prošnjo meščanov za ohranitev mestne avtonomije. Protagonista zgodbe sta s tem obšla vse nižje oblastne instance in, razumljivo, povsod naletela na gluha ušesa. Kuntarič se je vrnil domov sam, Vončina pa so šele po več mesecih bivanja na Dunaju od tam prisilno odgnali. Zgodbo poznamo iz korespondence med oblastvi na Kranjskem in dvornim direktorijem na Dunaju. Njen konec je bil seveda neizogibno takšen, da je Kostanjevica svojo mestno avtonomijo dokončno izgubila.

Ključne besede: Kostanjevica na Krki, Dunaj, policija, mestna avtonomija, municipalizacija, policijski odgon

LA POLIZIA DI VIENNA NON DIMOSTRA SENSIBILITÀ NEI CONFRONTI
DEI LATORI DI PETIZIONI DELLA »SOCIETÀ CIVILE« PROVENIENTE
DALLA CARNIOLA: COME, NEL 1795, KOSTANJEVICA PERSE
DEFINITIVAMENTE LA BATTAGLIA PER LA CONSERVAZIONE
DELL'AUTONOMIA MUNICIPALE

SINTESI

Alla fine del Settecento gli abitanti di Kostanjevica sulla Krka, una delle cittadine rurali più antiche ma anche più piccole della Carniola, non vollero in nessun modo

accettare il nuovo status imposto dall'introduzione nel 1787, in seguito della sotto-missione ai Signori di Kostanjevica, della cosiddetta »municipalizzazione« giuridico-amministrativa. Ciononostante, i cittadini continuarono a gestire in proprio alcune mansioni e nominarono Valentin Vončina scrivano municipale. Questi, assieme al conciapelli Andrej Kuntarič, nella primavera del 1795, portò a Vienna la richiesta dei concittadini di poter conservare l'autonomia municipale. I due protagonisti aggirarono in questo modo le autorità amministrative locali trovando, inevitabilmente, tutte le porte chiuse. Kuntarič rientrò a casa da solo, mentre Vončina, dopo alcuni mesi di permanenza a Vienna venne cacciato in malo modo. La vicenda, a noi nota grazie alla corrispondenza intercorsa tra le autorità della Carniola e il direttore di corte a Vienna, si concluse inevitabilmente con la perdita definitiva da parte di Kostanjevica dell'autonomia municipale.

Parole chiave: Kostanjevica sulla Krka, Vienna, polizia, autonomia municipale, municipalizzazione, espulsione poliziesca

Kratka zgodba, ki temelji na snopiču bolj ali manj po naključju ohranjenih dokumentov ljubljanskega gubernija, sama po sebi ne bi bila tako zanimiva, niti posebej zgovorna za prikaz policijskih praks konec 18. stoletja. Zaspano ruralno mestece Kostanjevica na Krki, eno najmanjših, a hkrati najstarejših na Kranjskem, se v obrambo svojih mestnih pravic in proti podreditvi mesta sosednjemu državnemu gospostvu – tako imenovani municipalizaciji – odloči za skrajni korak: brez pristanka lokalnih oblasti in brez potnega lista pošlje na Dunaj dva odposlanca, napotena iskat pravico na cesarskem dvoru. V času, ko je po Evropi vse v strahu pred prevrati in prekuacijami, Avstrijska monarhija pa utrjuje centralistično ureditev s trdnimi jožefinskimi instančnimi postopki, je takšno odposlanstvo, za povrh z roba neke robne dežele, že vnaprej obsojeno na neuspeh. Ne le zato, ker so Kostanjevičani s svojo pritožbo preskočili nižje instance – na okrajni, okrožni in deželni ravni, ampak toliko bolj, ker se dunajskim dekretom ne gre upirati, ampak jih je treba spoštovati. »Policija« odigra tu le nekaj prizorov v zadnjem dejanju igre, in sicer predpisano izvršilno vlogo, ko je treba najbolj trdovratnega med trdovratnimi Spodnjimi Kranjci s silo odpraviti domov. A vendar, zgodba ima nekaj elementov, ki nazorno osvetljujejo dobo, njene postopke in uzance, ne nazadnje oblastne in policijske prakse.

VZROKI ZA NEZADOVOLJSTVO KOSTANJEVIČANOV PRIDEJO Z VRHA

Ko bi dunajski dvorni uradniki obiskali malo Kostanjevico, ki so jo zlahka našli na prav tedaj (1794) izdanem Kindermannovem zemljevidu Notranje Avstrije (Kin-

dermann, 2005, No. 1), bi osupnili, kako neznatno je bilo mestece, prikazano na zemljevidu s topografskim znakom za mesto. Brez obzidja, zavarovano zgolj z lego na rečnem otoku, z dvojimi mestnimi vrati, pri vsakih z dvema dvžnima mostovoma, se je s svojimi skoraj v celoti lesenimi pritličnimi domovi, po številu kakšnimi sedemdesetimi, zdelo bolj podobno tržni vasi ali trgu kot pa mestu. Njegova »zlata doba« se je končala že kakšnih štiristo let prej, potem ko se je leta 1365 v bližini skoraj iz nič dvignila nova meščanska naselbina, Novo mesto (Golec, 2003, 159–168). Prav zaradi neprepoznavnosti Kostanjevice in njene večje ranljivosti so mestni očetje tem bolj skrbno varovali vse svoje še tako skromne pisane privilegije, segajoče do zgodnjega 14. stoletja, in še leta 1772 poskrbeli za njihov prepis in overitev v posebni privilegijski knjigi (AS, 41). A ker pod Jožefom II. sam papir za dokaz pomembnosti ni več zadoščal, saj cesar ni dal veliko na privilegije, še zlasti ne na stare in v praksi težko izvedljive, se je Kostanjevica kot prva znašla na seznamu kranjskih mest, določenih za tako imenovano municipalizacijo. Po dvornem dekretu z 19. decembra 1785 so bili namreč predpisani minimalni pogoji za uvedbo mestnih magistratov namesto dotedanjih avtonomnih mestnih organov. Pregled mest, ki ga je opravil graški gubernij, pa je pokazal, da je večina mest na Kranjskem v zelo slabem stanju in brez možnosti za vzpostavitev magistrata. Ob večini nepismenih meščanov, vključno s funkcionarji, so se mestni pisarji težko znašli v sodnem poslovanju in pri vodenju zemljiških knjig. Za tista mesta, v katerih so bile gmotne ali organizacijske težave prevelike, je državna oblast začela iskati drugačno rešitev – municipalizacijo: mesto bi izročili bližnjemu zemljiškemu gospodstvu, ki bi zdaj izvrševalo sodstvo tudi za mestno prebivalstvo. V naslednjih nekaj letih je takšna podreditev drugega za drugim doletela Kostanjevico, Krško, Radovljico in Škofjo Loko, nekatera druga manjša mesta, kot so Metlika, Črnomelj ali Višnja Gora, pa so se predvideni ali celo že načrtovani municipalizaciji vendarle izognila (Žontar, 1998, 111–113). Za večino, med njimi za Kostanjevico, žal ne poznamo podrobnosti o tem, kaj so z municipalizacijo izgubila in kako so postopek izpeljali.¹ Na splošno so na zemljiška gospodstva poleg sodstva prenesli tudi izvajanje državnih nalog in pobiranje davkov, zaradi česar so dotedanje mestne organe odpravili. Toda po odredbi gubernija z dne 18. oktobra 1786 na gospodstva kot novo lokalno oblast ni prešla skrb za skupne naprave, to je mestne zgradbe, ceste, mostove idr. in s tem za skupne izdatke (Žontar, 1998, 113), zato so municipalizirana mesta obdržala mestnega sodnika in lastno blagajno (prim. Lapajne, 1894, 42–44). Šlo je zgolj za blede odsev odpravljenе upravno-sodne avtonomije in za lažni videz, da se pri mestu s podreditvijo gospodstvu ni spremenilo nič bistvenega.

1 Iz leta 1788 je, denimo, ohranjen obsežen odgovor mesta Višnje Gore na predlog municipalizacije tega mesta, ki je niso nikoli izvedli (HHStA, 1).

Sl. 1: Kostanjevica na Valvasorjevem bakrorezu leta 1679 (Valvasor, 1970, št. 125).

Fig. 1: Valvasor's copper engraving of Kostanjevica from 1679 (Valvasor, 1970, No. 125).

Kot izvemo iz poznejših poročil, nastalih leta 1795, je graški gubernij ukazal municipalizacijo Kostanjevice že 11. novembra 1786, izvedli pa so jo 25. junija 1787 (AS, 5 in AS, 8).² Podrobnosti o prenosu pristojnosti z mesta na državno gospodstvo, naslednika leta 1786 ukinjenega cistercijskega samostana, ne poznamo, ker spis o tem ni ohranjen niti v arhivu ljubljanskega gubernija niti v arhivu graškega gubernija, v katerem so prav iz tega časa velike vrzeli.³ Kaj natanko se je dogajalo v vmesnem času, je znano le za zadnje leto 1795, ko se je odvila »dunajska avantura« z dvema meščanskima odposlancema. Maloštevilno kostanjeviško meščanstvo, po večini neuki in nepismeni ljudje, so se že dotlej otepali nove vloge, ki so jo njihovemu mestu odmerili na Dunaju in v Ljubljani. O osemletnem vmesnem obdobju od ukaza o municipalizaciji do začetka »dunajske avanture« dveh odposlancev imamo sicer na voljo celo štiri knjige mestnih zapisnikov (AS, 31–34), a iz njihove vsebine ne bi mogli niti slutiti, da komu kar koli ne bi bilo pogodu. Gre za zapisnike zemljiškoknjižnih, sodnih in drugih listin, med katerimi je pomešanih nekaj vpisov o novosprejetih mešča-

2 Prim. netočno letnico municipalizacije 1790 v: Polec, 1925, 259, in točnejši podatek v: Žontar, 1998, 113, po katerem je bilo mesto 28. junija 1787 že municipalizirano.

3 Gradiva graškega gubernija, razvidnega iz starejših arhivskih pripomočkov, v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu ni mogoče dobiti, ker se ni ohranilo (StLA, 1).

nih, volitvah mestnega sodnika in drugih javnih zadevah, žal pa se niso ohranili »pravi« mestni sejni zapisniki. Vse štiri knjige so nastavili na novo leta 1786 in jih vodili precej nedosledno, z daljšimi časovnimi prekinitvami, tako da sežejo najmlajši vpisi celo še v trideseta leta 19. stoletja. Če v grobem povzamemo njihovo vsebino, je temeljna prelomnica v vodenju treh knjig nastopila med 18. avgustom in 20. decembrom 1794, ko so knjigo sodnih zapisnikov prenesli z mestnega sodišča na krajevno sodišče državnega gospostva Kostanjevica, torej tudi fizično iz mesta v nekdanji samostan, kostanjeviško mesto pa začeli v vpisih dosledno označevati kot municipalno: *Munizipal Stadt Landstraß* (AS, 34; E 15, E 16). Za dve drugi knjigi je čas prenosa težje določljiv, a podatki ne nasprotujejo njegovi umestitvi v drugo polovico leta 1794.⁴

Prenos mestnih knjig se zdi rutinska stvar, kot tovrstne evidence pogosto dajejo varljiv občutek, v resnici pa se je za tem več kot zgolj simbolnim dejanjem skrival večletni odpor Kostanjevice, da bi z municipalizacijo oddala svojo mestno pisarno sosednjemu podržavljenemu gospostvu. Vse kaže, da na začetku ni bilo večjih zapletov. Če nič drugega, so se Kostanjevičani sprijaznili, da njihovo mesto ni več deželno knežje, temveč municipalno. V dokumentih, ki sta jih izdajala mestni sodnik in svet, so Kostanjevico sprva, leta 1788, naslavljali kot municipalno mesto, nato pa od leta 1789 (kljubovalno) po starem kot deželno knežje (*landesfürstliche Stadt*) ali preprosto le kot mesto (npr. AS, 32, L 16, 5. 2. 1788; L 17, 6. 6. 1788; L 20, 13. 3. 1780; L 22, 10. 7. 1789; M 1, 26. 3. 1790; M 2, 12. 7. 1790). Zdi se, čeprav gre morda samo za časovno ujemanje, da je sprememba nastopila z zamenjavo mestnega sodnika, ko je Franca Makovca zamenjal nekdanji sodnik Janez Colarič.⁵ Samo ugibamo lahko, kaj je botrovalo zamenjavi in zakaj je Makovec kljub triletnemu mandatu vodil mesto manj kot dve leti.

Kostanjevica bi morala po večkratnih ukazih iz Gradca in Ljubljane prenesti glavnino mestnih sodno-upravnih poslov na gospostvo, a se je temu vztrajno upirala. Zakaj in kako so prišle knjige zapisnikov v roke gospostva ravno po 18. avgustu 1794, postane jasno, ko posežemo po kronološko drugem dokumentu v spisu o »du-

4 V knjigi zemljiškoknjižnih intabulacij je zadnji vpis mestnega sodnika in sveta z dne 22. junija 1792 (AS, 31, S 4), prva intabulacija pri državnem gospostvu Kostanjevica pa nosi datum 15. april 1796 (AS, 31, K 7). V knjigo poročnih, kupnih in zaščitnih pisem ter oporok so v mestu vpisovali do 1. julija 1794 (AS, 32, B 23), nato sledi poldrugo leto vrzeli in nedvoumna navedba, da se je vodenje pri državnem gospostvu začelo 1. januarja 1796: »Anfang bey der Staatsherrschaft Landtstras mit ersten Jenner 1796« (AS, 32, C 1).

5 Franca Makovca so po izteku triletnega mandata ponovno izvolili za sodnika 21. marca 1787, malo pred municipalizacijo mesta, ko je zbral na volitvah 26 glasov, kar je bilo znatno več od protikandidata Colariča (7) in še enega protikandidata z enim samim glasom (AS, 34, C 19), zadnjič pa je kot sodnik izpričan 1. januarja 1789 (AS, 32, F 1). Janez Colarič ga je skoraj zagotovo nasledil neposredno in je s to funkcijo prvič izpričan 13. marca istega leta (AS, 32, L 20).

najski avanturi« v fondu ljubljanskega gubernija, tedaj še imenovanega Deželno glavarstvo za Kranjsko. Poročilo novomeškega okrožnega urada deželnemu glavarstvu v Ljubljani z dne 4. maja 1795 je sicer dokaj skopo z besedami, ko pravi, da je morala posebna okrožna komisija 25. avgusta 1794 »tamkajšnje meščanstvo ponovno izročiti državnemu gospostvu« (*die dortige Bürgerschaft [...] der staats herrschaft neuerdings übergeben wurde*), ker se neupogljivi meščani (*die unbügsamen Bürger*) niso menili za ukaze in prisilna sredstva (*Zwangs Mittel*). A Kostanjevičani naj bi se – po poročilu iz Novega mesta – navkljub temu še naprej upravljali samostojno, neodvisno od državnega gospostva (*dannoch fort sich selbständig, unabhängig von der Staatsherrschaft zu betragen*). Še več, iz mestnih sredstev da samovoljno plačujejo nekega pridaniča Valentina Vončino z nazivom mestnega pisarja (*einen Taugenichts Namens Valentin Wabdschina unter dem Namen einen Stadtschreibers*) in s tem odtegujejo plačo tamkajšnjemu »dobremu učitelju« (*dem dortigen gutten Schul-lehrer*), ki bi po »visokem ukazu« moral hkrati z učiteljsko opravljati še pisarsko službo (*die Stadtschreiber Dienste*). Skratka – tako okrožni urad –, po vsem tem delajo Kostanjevičani grobe prekrške (*sie treibt nach all jenem Unfug*), kar je deželno glavarstvo privedlo do tega, da je izrecno ukazalo izročitev mesta gospostvu. Poročilo okrožnega glavarja Janeza Sigmunda Coppinija, ki nas je uvedlo v ozadje zadeve, torej poudarja, da gre pri Kostanjevičanih za več let trajajočo »neposlušnost«, ni pa mogoče razbrati, do česa je bilo mestece v tem času dejansko upravičeno in do česa ne. Funkcije mestnega pisarja mu okrožni urad ne oporeka, nasprotno le samovolji, s katero so na to mesto sami postavili »pridaniča« Vončino namesto tamkajšnjega »dobrega« učitelja. Dejanska kalivca miru (*Ruhestörer*) naj bi bila omenjeni Vončina in Andrej Kuntarič, ki da sta meščane zapeljala v »upornosti« (*Widerspenstigkeiten*) (AS, 9).

Od tod dalje je dogodkovna plat problema osvetljena precej bolje. Novomeško poročilo se namreč sklicuje na dopis, ki ga je 30. aprila 1795 pri kostanjeviškem državnem gospostvu sestavil tamkajšnji »kontrolor« Franc Serafin Seller. In z njim se kostanjeviška »dunajska avantura« ali »dunajska afera« šele prav začinja. Imela je sicer nekaj neposredne, »pisarniške« predzgodovine, ki pa pobliže ni dokumentirana. Seller omenja odredbo okrožnega urada z dne 14. aprila, na katero je sam pred dnevi odgovoril takole: »dobri kostanjeviški meščani« nočejo vedeti za nobenega drugega mestnega pisarja, kot za »svojega ljubega Vončino« (*ihren lieben Wandschina*) – zadnje besede je celo podčrtal – in ta še naprej prejema plačo pisarja, ki je sicer zajeta v prihodkih učitelja. Gosposčinski komisar Seller se je v zvezi z odredbo odpravil v mesto ravno tiste dni, ko imajo meščani običajno seje mestnega sveta (*ihre Rathssitzungen*), a ni ne prvič ne drugič naletel na zborovanje sveta (*eine Rathversammlung*). Resnična kalivca miru in hujškača (*Ruhestörer und Aufwiegler*) Vončina in Kuntarič sta se namreč že 26. aprila popoldne kot odposlanca mesta (*als Deputirte der Stadt*) napotila v glavno in prestolno mesto Dunaj, da bi svoje želje sama

predložila Njegovemu veličanstvu. Pred odhodom sta za potne stroške po hišah zahtevala po enega, dva ali tri goldinarje. Hujskač je po poročevalčevem mnenju zlasti Vončina, pri katerem so se nekaj časa pozno v noč odvijali »celi klubi« (*ganze Klubs*), o čemer naj bi Sellerju pripovedovalo nekaj Kostanjevičanov (*einige aus der Nachbarschaft erzählen*) (AS, 8). Novomeški okrožni glavar Coppini je Sellerjevo poročilo podkrepil še z lastno pripombo, da sta se odposlanca odpravila na pot brez potnega lista (*ohne Paß*), da je šlo za nedovoljeno zbiranje denarja in da trivialna šola v Kostanjevici ne more delovati, če meščani učitelju samovoljno odtegujejo plačo in z njo plačujejo svojega mestnega pisarja. Pomenljiv je naslednji Coppinijev stavek, ki kaže, da so v Kostanjevici skušali že prej uvesti red z vojaško eksekucijo. Deželno glavarstvo je spraševal, kako naj ravna z upornimi meščani, potem ko jih ni bilo moč pripraviti do poslušnosti niti z vojaško eksekucijo niti z denarnimi kaznimi. Za konec je Coppini pristavil – kar se je pozneje res zgodilo –, da bi bilo dobro, ko bi odposlanca, ki sta se na Dunaj odpravila brez potnega lista, od tam odgnali domov (*mit dem Schub nacher Hauß geschoben werden möchten*) (AS, 9).

To je tudi vse, kar nam dokumenti povedo o odposlanstvu na Dunaj, o razlogih zanj in pripravi na »podvig«. Kakor koli, predlog, naj Vončino in Kuntariča na Dunaju doleti prisilni odgon, je prišel iz domačih logov, ne samo iz domače dežele, temveč kar iz matičnega okrožja. Še bliže njunega doma so bila seveda »globoka grla«, ki so ju izdala – nekaj njunih sosedov je komisarju kostanjeviškega gospostva izklepetalo, kaj se je zadnje dni in tedne pripravljalo na Vončinovem domu in od kod odposlancema denar za pot.

V zgodbi o odhodu bolj kot kar koli drugega pogrešamo vire prve roke, saj stoji zadeva izključno na posrednih pričevanjih. Tudi vse dunajsko dogajanje in vrnitev glavnih protagonistov domov opisujejo zgolj drugi viri, nimamo pa niti enega samega ego-dokumenta. Kaj je pisalo v prošnji – peticiji kostanjeviškega mesta in kakšne so bile siceršnje namere nezadovoljnih meščanov, je morda zapisano v kakšnem še neznanem dvornem ali policijskem viru na Dunaju. Naša »preiskava« se je tokrat morala omejiti na bolj ali manj zanesljiva poročila »naših« virov, ki so jih ustvarili »naši« ljudje, a vsi po vrsti nasprotniki »boja za ohranitev kostanjeviške avtonomije«.

O glavnini dogajanja – to se je odvijalo med koncem aprila in začetkom junija 1795 – so na voljo le poznejša poročila. Svežih novic, ki bi jih v Kostanjevico na takšen ali drugačen način pošiljala Vončina in Kuntarič, v tem času ni bilo in jih pred njuno vrnitvijo najbrž ni nihče niti pričakoval. O dogajanju na oddaljenem dunajskem »bojišču« so bili bolj in hitreje obveščeni nasprotniki, tako v domači deželi kot tudi v domačem kraju. Deželnemu glavarstvu se sicer ni posebej mudilo uresničiti predloga okrožnega glavarja, naj za odposlancema pošlje »tiralico«. Kot bi v Ljubljani hoteli možema dati nekaj časa in priložnosti, so o Coppinijevem poročilu z dne 4. maja razpravljali šele slabe tri tedne pozneje, 23. maja. Deželno glavarstvo je v poročilu

dunajskemu dvornemu direktoriju povzelo glavno vsebino novomeškega poročila in pri tem predvsem poudarilo, da neutemeljene pritožbe Kostanjevičanov niso bile obravnavane po predpisanem postopku (*mit unstatthafter Klagen, die noch nicht in dem vorschrittmäßigen Zuge gehandelt worden*). Nadležneža Vončino in njegovega spremljevalca (*Reisgefahrten*) bi bilo zato treba z Dunaja napoditi (*zurück geschoben werden möchten*) (AS, 6). Istega dne je deželno glavarstvo novomeškemu okrožnemu uradu naložilo, naj skliče nekaj kostanjeviških meščanov in jim predoči, da je že zdavnaj izvedena municipalizacija mesta nespremenljiva, vsakdo, ki se ji bo upiral, pa bo za to strogo odgovarjal. Meščani nadalje ne smejo svojemu »domnevnemu« mestnemu pisarju (*ihrem vermeintlichen Stadtschreiber*) izplačevati nikakršne plače za opravljanje javnih poslov, saj lahko te vodi zgolj in samo upravniški urad (*allein das Verwalteramt*) državnega gospostva Kostanjevica. Nikakor tudi ni mogoče trpeti nobenih »zakotnih sestajanj« (*Winkelversammlungen*), Vončino je treba z mesta pisarja odstraniti, učitelju pa morajo meščani izplačevati dogovorjeno vsoto. V nasprotjem bodo denar od njih izterjali z eksekucijo in rubežem (*durch Execution auch allenfalls durch Pfändung*) in to ne glede na to, da so šla izplačila v Vončinove roke. Okrožni urad je moral po prejetju ukaza seznaniti o zadevi kostanjeviško državno gospostvo, to pa predložiti poročilo o Vončinovih in Kuntaričevih značilnostih in drugih okoliščinah (*die Qualifikation und sonstigen Umstände*). Poročilo bo namreč šlo na dvor, da si bodo lahko na Dunaju z opisom pomagali pri izsleditvi obeh nepovablencev in njunem odgonu (AS, 7).

KDO IN KAJ STA BILA GLAVNA PROTAGONISTA ZGODBE?

Kostanjeviško državno gospostvo, v zadevi samo neposredno prizadeto, je komaj čakalo na takšen sklep. 5. junija je gosposki uradnik Seller izdelal »tiralico« za Vončino in Kuntaričem in ju podpisal kot komisar nabornega okraja (*W. B. Kommissär*). Rajši je namreč uporabil ta na videz nevtralni naziv, povezan s funkcijo kostanjeviškega gospostva kot poldržavnega okrajnega organa. V njegovem opisu obeh »hujškačev«, poslanem okrožnemu uradu (AS, 13), se je na prvem mestu, pomenljivo, znašel domačin Andrej Kuntarič. Seller ga je opisal takole: »V municipalnem mestu Kostanjevica rojeni in stanujoči meščan, star približno 35 let, poročen, srednje mršave postave, rdečkastega okroglega obraza, s koničastim nosom, kostanjevih las in obrvi, lasje pa se mu ob straneh po pomočniško (*gesellenmässig*) vijejo čez ušesa. Govori dobro nemško in kranjsko, po poklicu je strojar (*Weissgerber*). Ob odhodu na Dunaj je nosil okrogel črn nizek klobuk, plašč iz srebrnega sukna, moder suknjič, črne usnjene hlače in škornje iz telečjega usnja.« Tako kot pogrešamo pri Kuntaričevem opisu podatek o opravljanju službe mestnega blagajnika, bi bila v opisu Valentina Vončine (*Wandschina*) zaželeno navedba, od kod je izvirala. Sodeč po priimku Vončina oziroma Bončina je prišel z Gorenjskega, prejkone z območja

Kranja ali Kamnika.⁶ Tudi on je bil kostanjeviški meščan, sicer pa mestni pisar (*Stadt Schreiber*), star kakšnih 36 let in poročen. Gosposčinski komisar mu je prisodil majhno čokato postavo, poln okrogel obraz, rjave lase in obrvi ter močne zaliske. Za razliko od Kuntariča ni govoril samo dobro nemško in kranjsko, ampak tudi nekoliko latinsko (*etwas Lateinisch*). Na pot se je odpravil v malo drugačni opravi kot njegov tovariš, a v primerni obleki svojega sopotnika: z okroglim starim klobukom iz bobrovine, v zelenkastem polfraku z belo lakiranimi gumbi, v belem telovniku, v starih črnih in ponošenih mančestrskih hlačah (*manchesterne Beinkleider*) in v črnih telečjih škornjih s prav takšno čepico. Opisa njunih oblek najbrž ni mogel dati nihče tako natanko, kot Vončinova in Kuntaričeva žena, a poročilo vira informacij ne razkriva. V pisarni kostanjeviškega gospostva so za vsak primer izrazili še domnevo, da sta omenjena meščana verjetno vzela na pot tudi druga oblačila, ki »tukajšnjemu nabornemu okraju« niso znana, kakor tudi ne morejo natanko navesti njunega dunajskega bivališča. Postregli pa so s koristnim podatkom, uporabnim tako za dunajske policijske organe kot tudi po dobrih dveh stoletjih za zgodovino. Moža namreč nista bila brez zvez, saj naj bi si za posrednika – agenta našla nekega doktorja Homana (*einen gewissen Doctor Homann zu ihren Agenten gewählt haben*), pri katerem bi bilo (oblastem) mogoče tudi najbolj zanesljivo izvedeti, kje na Dunaju se zadržujeta (*Ihren aufenthalt entdecken*).

Kdo sta bila sicer protagonista naše zgodbe, kakšno njuno socialno zaledje in kakšni motivi so ju vodili v prestolnico? Andrej Kuntarič, ki je v »aferi« nedvomno igral drugo violino, je bil domačin. Tega komisar kostanjeviškega nabornega okraja Seller ni pozabil navesti, čeprav je na drugi strani zamolčal, da je Kuntarič mestni blagajnik. Za povsem točnega se je izkazal komisarjev podatek o njegovi približni starosti 35 let. Rodil se je namreč 16. novembra 1760 kot tretji otrok usnjarja Antona Kuntariča in njegove žene Marije, roj. Colarič.⁷ Upravičeno se je lahko štel za »pravega purgarja«, saj je v meščanski družini – pa čeprav v enem najmanjših in naj-

6 V drugi četrtini 20. stoletja je bil priimek Vončina na Slovenskem najbolj razširjen v političnih okrajih Kranj, Logatec in Laško, skupaj v šestnajstih tedanjih okrajih, različico Bončina pa srečamo v osmih okrajih, kot najpogostejšo v okrajih Kamnik, Kranj in Ljubljana (Bezljaj, 1974, 48, 686).

7 Andrejeva najmlajša sestra Elizabeta (1774–1849), poročena Zupančič na Raki pri Krškem, je po naključju štirikrat-prababica avtorja tega prispevka. Andrej Kuntarič je potemtakem najstarejši sorodnik, katerega videz poznam, četudi le iz »policijskega« opisa. – Andrejev oče Anton Kuntarič, ki se ni oženil v domači župniji (prim. NŠAL, 6), je imel v zakonu z Marijo – Mico Colarič sedem otrok: Mihaela (30. 9. 1754), Marijo (29. 4. 1757), Andreja (16. 11. 1760), Matija (29. 2. 1764), Bernarda (15. 8. 1767), Luka (16. 10. 1770) in Elizabeto (13. 3. 1774) (NŠAL, 1 in 2). Žena Marija – Mica je skoraj gotovo izvirala iz sosednje župnije Sv. Križ-Podbočje, kjer je bil priimek Colarič pogost, žal pa se iz časa pred letom 1770 niso ohranile poročne matične knjige, ki bi njuno poroko potrdile. Sodeč po navedbi v mrliški matici, da je bila Marija 14. januarja 1798 stara 63 let (NŠAL, 13), bi se rodila okoli leta 1734. V svetokriški krstni matici iz tega časa je ni najti, toda v njej manjkajo vpisi od 21. januarja 1727 do 1. januarja 1733 (ŽU, 1).

ubornejših kranjskih mest – prišel na svet vsaj že njegov oče Anton (1724–1805) in morda tudi stari oče Janez (ok. 1689–1769), nemara pa celo že več rodov prednikov.⁸ Za očeta Antona ni potrjeno, da bi bil kdaj mestni sodnik. V skromnih virih o kostanjeviških mestnih funkcionarjih je omenjen samo kot »policijski mojster« in kot odbornik (mestni svetnik).⁹ Nasprotno so za prvega moža mesta najmanj enkrat izvolili Andrejevega deda Janeza (1741) in morda očetovega brata, strica Janeza Kuntariča ml. (pred 1723 – po 1792).¹⁰ Bržkone je bil po materini strani Andrejev stric tudi večkratni mestni sodnik Janez Colarič (ok. 1723–1798), ki sicer ni izvirjal iz Kostanjevice. Sodnik je postal razmeroma kmalu po priselitvi, bil na to mesto izvoljen večkrat in je pri poznih 75-ih letih sredi mandata umrl.¹¹ Usnjar Andrej

- 8 Anton Kuntarič je bil krščen 18. aprila 1724 v Kostanjevici, kjer je 17. julija 1805 tudi umrl, rojstna letnica starega očeta Janeza Kuntariča, umrlega 25. decembra 1769, pa je izračunana iz podatka, da naj bi mu bilo ob smrti 80 let (NŠAL, 1, 10, 12). Kostanjeviške matične knjige se začenjajo pozno – krstna leta 1723, poročna 1726 in mrliška 1745 –, zato je Antonov krst sploh prvo pričevanje o navzočnosti te družine v mestu. Zdi se, da so se Kuntariči priženili ali kupili Mihaličevo hišo, saj je Janez 25. novembra 1728 kot krstni boter naveden z dvojnim priimkom: »D(ominus) Jöanes Kuntaritsch alias Michalitzh« (NŠAL, 1), Mihaličevo domače ime pa srečamo še v franciscejskem katastru leta 1825 pri Janezovem vnuku Luku, ki je kot »vulgo Mihalez« posedoval dve hiši, svojo rodno in nekoč Andrejevo (AS, 38). Domače ime Mihalič bi bilo lahko povezano tudi z Mihaelom Kuntaričem, ki se je leta 1706 pri kostanjeviški cisterci odkupil iz rojenjastva; bil je izučen čevljar, njegovo obligacijsko listino pa je sestavil, podpisal in pečatil kostanjeviški mestni sodnik (AS, 39). Izbira mestnega sodnika za overitelja listine je pomenljiva zlasti zaradi Kuntaričeve zaveze, da bo proti plačilu vedno in brez odlašanja opravljal čevlarska dela za samostanske uradnike in služabnike, kar priča, da se ni odselil daleč. O njegovem domnevnem bivanju v Kostanjevici sicer ni dokazov, kar pa glede na skopo mestno in župnijsko gradivo ne preseneča. Ni tudi izključeno, da izvira hišno ime od precej starejšega Mihaela Kuntariča, potencialnega prednika, ki se v neki listini iz leta 1641 omenja kot kostanjeviški meščan (listina govori o podelitvi hube, ki je ležala poleg Mihaelove njive) in je sploh prvi znani Kuntarič v mestu (AS, 40). Priimek Kuntarič je bil sicer pogost v sosednji svetokriški župniji (ŽU, 1, NŠAL, 1 in NŠAL, 6).
- 9 V letu 1756, iz katerega je prvič in zadnjič znana celotna struktura mestnih organov in poimensko vsi meščani, je Anton Kuntarič naveden med štirimi »policijskimi mojstri« (*Pollizei=Meister*). Eden od Janezov, mlajši ali starejši, je takrat sedel v notranjem svetu, drugi v odboru (zunanjem svetu), prejkone starejši, ki se je, kot skoraj vsi Kostanjevičani, podpisal samo s križcem (AS, 3). Med odborniki, tj. člani zunanjega sveta, sta 18. decembra 1788 navedena oba brata, Janez in Anton Kuntarič, ki sta bila kot vsi drugi nepismena (AS, 33, A 21).
- 10 Sodnik Janez Kuntarič (*D. Jois Kuntariz Judicis*) je kot nevestin oče izpričan v poročni matici 27. novembra 1741 (NŠAL, 6). Zelo verjetno ga najdemo kot sodnika tudi na seznamu mestnih funkcionarjev iz leta 1751 (AS, 35), kolikor ni šlo že za njegovega sina Janeza ml., tedaj sicer starega šele kakšnih trideset do petintrideset let. Janez ml. in njegova žena Marija Derganc, poročena 15. januarja 1744, sta imela devet otrok (NŠAL, 1 in 6) in nista umrla v Kostanjevici (prim. NŠAL, 10–14). Janez je zadnjič omenjen v oporoki, sestavljeni 19. marca 1792 (AS, 32, E 14–E 15).
- 11 Colarič se v kostanjeviških maticah omenja od 30. januarja 1758, ko se mu je rodil prvi otrok, kot mestni sodnik pa prvič novembra 1769 (NŠAL, 1), nato še večkrat v sedemdesetih letih – 9. 10. 1775, 28. 1. 1777 in 26. 12. 1779 (NŠAL, 11) ter zadnjih devet let življenja, kot vse kaže, brez prekinitev med mandati: 13. 3. 1789, 10. 7. 1789, 20. 2. 1790, 26. 12. 1790 (AS, 32, L 20, L 22, L 24 – M 1, M 1), 22. 6. 1792 (AS, 31, S 4), 31. 5. 1794 (AS, 34, K 1), 8. 4. 1796 (AS, 33, P 2). Pomenljiv je podatek, da se ni znal podpisati in ga je pri zadnjem vpisu v zemljiški knjigi podpisal mestni pisar

Kuntarič tako ni nasledil le očetovega in zelo verjetno dedovega poklica, temveč tudi zanimanje za »politiko«. Morda ga je ta mikala toliko bolj, ker se je videl v pomembnejši vlogi, kot mu je bila oziroma bi mu bila lahko odmerjena, potem ko je mesto leta 1786 doživelo municipalizacijo. Podreditev rodnega mesta kostanjeviškemu gospodstvu je utegnila biti za takrat 26-letnega mladeniča tudi osebni udarec. Usnjar in meščanski sin, ki je šele začel živeti in se je nemara ravno vrnil s pomočniškega potovanja, je delil bolečino svojega šestdesetletnega očeta in drugih Kuntaričev, tedaj razvejanega rodu, katerega nosilci so bili Andrejevi bratje in bratranci, vsi še v mladih ali zgodnjih srednjih letih. Nekaj mesecev, preden je Kostanjevica izgubila stoletni status, je še ne 26-letni Andrej 18. avgusta 1786 kupil precej do trajano hišo št. 10 (pozneje št. 3) v Zgornji gasi, nedaleč od očetovega doma, le dvoje vrat nazaj v smeri proti trgu in graščini (AS, 31, K 2; AS, 32, L 2; AS, 34, C 8). Nakup hiše je po pravilih dobe predstavljal enega temeljnih pogojev za pridobitev meščanskih pravic. Drugi pogoj, zakonski stan, je Andrej izpolnil slabega pol leta zatem, 9. januarja 1787, ko je stopil pred oltar z vdovo Uršulo Kumer (NŠAL, 8), in bil nato 19. aprila istega leta sprejet med meščane (AS, 34, C 20). Nikoli ne bomo izvedeli pravega razloga za njegovo poroko s 44-letno žensko, ki je bila po kostanjeviški poročni matični knjigi od njega starejša kar 24 let, dejansko pa kakšnih 18 – Andreju namreč matica pomotoma prisoja le 20 let namesto 26. O Uršuli ni znanega ničesar, niti o izvoru niti o prvem možu ali morebitnih otrocih, saj Kumre zmanjšujemo v kostanjeviških maticah, mestnih protokolih in drugih knjigah ter v zapisniku duš (NŠAL, 1–21; AS, 29–34). Zdi se, da je Andrej priletno nevesto spoznal drugje, najbrž na pomočniških potovanjih. Prav tako ostaja neznanka, koliko je Uršula gmotno prispevala v zakon, vključno s temeljnim vprašanjem, ali je Andrej kupnino za hišo poravnal z njenim denarjem. Otrok nista imela, zato se je mladi mož tem lažje posvečal »mestni politiki« in si ne nazadnje tudi privoščil potovanje v prestolnico monarhije. Čeprav nekoliko neobičajen, daje zakonski par Kuntarič vtis harmoničnosti, saj so ga Kostanjevičani – ne sorodniki – radi vabili za krstna botra, Andreja pa tudi za poročno pričo, kar je bilo takrat in še dolgo zatem pridržano le moškim (NŠAL, 4, pag. 7, 10, 12, fol. 14, 15, 16, 18, 19, 22, 23 itd.; NŠAL, 8, s. p., 3. 9. 1796, 18. 11. 1799, 4. 2. 1801). Par je skupaj preživel natanko četrto stoletje do Uršu-

Vončina. Kot *Judex* je izpričan tudi 2. avgusta 1796 v krstni matici (NŠAL, 3) in ob smrti v mrliški 11. septembra 1798 – »als Richter« (NŠAL, 13). Colarič je bil sicer kostanjeviški meščan vsaj od leta 1756, ko je naveden na seznamu meščanov (AS, 3). Zelo verjetno je izvirjal iz sosednje župnije Sv. Križ – Podbočje, kjer je bil njegov priimek močno razširjen, prva ohranjena krstna matična knjiga pa se začne malo po njegovem rojstvu (ŽU, 1). Rodil se je okoli leta 1723, bržkone v vasi Slinovce nad Krko. Pomenljivo je namreč, da je v svetokriški poročni matici 31. januarja 1780 naveden skupaj z Antonom Kuntaričem, svojim verjetnim svakom in Andrejevim očetom, in sicer kot priča pri poroki nekega Kostanjevičana s kmečko hčerko Marijo Colarič iz Slinovc (ŽU, 2). Tedaj je bil Janez Colarič prav tako kostanjeviški mestni sodnik (*Joannes Zollaritsch Judice ex civitate Landstrass*).

line smrti 26. januarja 1812.¹² Kot vdovec se je Andrej nekje zunaj domače župnije kmalu zatem še enkrat oženil, in sicer z neko Marijo.¹³ V starejših letih je zapadel v dolgove in začel izgubljati posest,¹⁴ posestnik njegove hiše pa je najpozneje leta 1825 postal njegov mlajši brat Luka, sicer gospodar bližnje očetove hiše (AS, 38). Andrej je v svoji – zdaj bratovi hiši preminil v 67. letu starosti kot preužitkarski »stric« 6. marca 1827 (NŠAL, 14, fol. 71).¹⁵ Kako uspešen in priznan je bil kot strojar in usnjar, viri ne povedo. Prav tako ne tega, kje se je dobro naučil nemško, kot so mu priznavali v kostanjeviški gosposčinski pisarni. Najbrž je znanje »državnega jezika« pridobil v krajih, kjer se je zadrževal kot usnjarski pomočnik ali celo že preživel vajeniško dobo.

Zanimivo, da je v spisih o »dunajski aferi« najti le en sam zapis o njegovi funkciji. Medtem ko je kostanjeviško gospostvo Vončinovo službo mestnega pisarja navajalo zelo dosledno, čeprav jo je označevalo za nelegitimno, je Kuntaričevo, pomenljivo, vedno zamolčalo, tako tudi v njegovem »policijskem« opisu. O Andrejevi blagajniški funkciji v letu 1795 se lahko poučimo šele iz povzetka prošnje kostanjeviških meščanov deželnemu glavarstvu 26. oktobra 1795, naj mu (*dem Cassier Kuntaritsch*) spregleda zahtevano plačilo 250 goldinarjev in mu prizanese z rubežem (AS, 27). Kot blagajnik (*Stadt Kassier*) je sicer prvič označen v prepisu kupnega pisma z dne 5. junija 1793, ko je kupil travnik (AS, 31, K 2; AS, 32, M 12), nato pa še v dveh mestnih sodnih zapisnikih 18. julija in 16. avgusta 1794 (AS, 34, E 3, E 14). Nadaljnjo kronologijo njegove blagajniške službe lahko povzamemo iz krstne matične knjige, ki ga kot mestnega blagajnika navaja trikrat v letih 1795 in 1796, potem ko je od začetka leta 1789 do takrat vedno označen le kot meščan (*Burger, ci-*

12 Po mrliški matični knjigi je Uršula umrla za vodenico, stara 66 let, kar pomeni, da bi se morala roditi leta 1745 ali 1746 (NŠAL, 14, fol. 17). Enak podatek o starosti je v civilni mrliški matici (NŠAL, 21). Glede na navedbo starosti v poročni matici 9. januarja 1787 – 44 let – pa bi bila približno tri leta starejša, rojena leta 1742 ali 1743. Zadnje je tem verjetnejše, ker je svojo starost ob poroki navedla sama, glede na veliko mlajšega ženina gotovo ne v lastno »škodo«.

13 V kostanjeviški poročni matici njegove druge poroke ni (NŠAL, 9). Poročil se je pred 13. marcem 1813, ko sta z drugo ženo skupaj botrovala nekemu kostanjeviškemu krščencu (NŠAL, 5, fol. 63). Do poroke je najverjetneje prišlo v predpustnem času 1813 ali jeseni 1812, glede na to, da je bil Andrej med 25. marcem in 13. septembrom 1812 štirikrat krstni boter z drugimi botrami (NŠAL, 17, fol. 4, 5', 7, 8').

14 27. marca 1820 je Antonu Žingerju za 115 goldinarjev prodal travnik in njivo, ki ju je podedoval po očetu (AS, 31, S 7–8). Pri istem kupcu si je skupaj z drugo ženo Marijo 16. julija 1822 za tri leta izposodil 200 goldinarjev in zanje zastavil še eno njivo in travnik (AS, 31, S 13, S 14–S 16), nato pa je svojemu posojilodajalcu po izteku roka za 63 goldinarjev prodal po očetu podedovano njivo (AS, 31, S 22).

15 Mrliška knjiga mu pomotoma pripisuje nekaj več, in sicer 68 let, kot vzrok smrti pa navaja vnetje žolčnega živca (*Gall= Nervenfieber*).

vis), od leta 1797 pa kot meščan in/ali usnjar oziroma strojar (*Weißgärber, Ledrer*).¹⁶ Blagajniško mesto je zapustil med 13. julijem 1796 in 11. januarjem 1800, ko je kot *Stad Kassier* omenjen Jurij Žarn (NŠAL, 4, fol. 19, 25).¹⁷ Nobenih indicov pa ni, da je Kuntarič v maticah označen le s poklicem zato, ker bi bil morda zaradi »dunajske avanture« kaznovan z začasno izgubo meščanskih pravic. Različni duhovniki so imeli namreč glede vpisovanja stanu botrov neenake navade. Tudi križec pred njegovim imenom ni dokaz, da se ne bi znal podpisati. Komaj kdo se je namreč v krstno ali poročno matico podpisal sam; tako so duhovniki pritaknili križec celo nesporno pismenim osebam, kot sta bila učitelj ali (mitninski) nadzornik (*Reuisor*), sicer Andrejeva poročna priča (NŠAL, 4, pag. 1, 31. 1. 1785; NŠAL, 8, s. p., 9. 1. 1787). Vsekakor se je Kuntarič štel za pomembnega Kostanjevičana, o čemer priča dejstvo, da je uporabljal osebni pečatnik.¹⁸ Upravičeno pa lahko sklepamo, da mu po »dunajski aferi« niso bile več dosegljive mestne funkcije, saj ga, tudi če bi ga meščani izvolili, na takšno mesto ne bi hotelo potrditi kostanjeviško gospostvo.¹⁹ Glede na številna botrovanja otrokom someščanov je vsaj v določenih krogih vsekakor ostajal priljubljen.²⁰ Kot vse kaže, pa je v lokalni upravi prišel na svoj račun šele v času kratkotrajnega obstoja kostanjeviške občine (merije) v dobi Ilirskih provinc in neposredno po avstrijski restavraciji oblasti (1812–1814). Njegovo ime se namreč pojavlja med štirimi znanimi občinskimi svétniki (*Municipalrath*).²¹

16 Za Andrejev meščanski status (*Burger*) izvemo iz matičnih knjig prvič 21. januarja 1789, ko je skupaj z ženo botroval mestnemu otroku, kot vemo, pa je imel tedaj meščanske pravice že skoraj dve leti. V letu 1795 je kot *civis* botroval 30. januarja in 29. avgusta, kot *Stats Kas(s)ier* pa 7. septembra, 21. decembra in 13. julija 1796. 1. maja 1797 je označen le kot *Weißgärber* in *Burger*, neznanega dne pred 26. oktobrom 1798 kot *Ledrer* in 26. oktobra 1798 spet kot *Weißgerber* (NŠAL, 3, pag. 7, fol. 17, 18, 22, 23). V istem letu je 2. decembra botroval v sosednji samostanski župniji z oznako *Burger* (NŠAL, 4, fol. 19).

17 Žarn je blagajniško službo opravljal tudi pred Kuntaričem; kot *Stadt Cassier* je omenjen 7. marca 1789 (AS, 34, D 4).

18 Kuntaričev osebni pečat je izpričan v prepisu poročne pogodbe, sklenjene v Kostanjevici 19. januarja 1791; od štirih prič sta pečat uporabili dve, druga je bila veljak z bližnje Rake (AS, 32, B 7).

19 Mestne funkcije so v mestnih zapisnikih, vodenih pri gospostvu, navedene pogostje kot v župnijskih maticah, v katerih jih najdemo le redko. Nikoli več ne srečamo nosilcev blagajniške funkcije, razmeroma dobro pa poznamo mestne sodnike. Tako je leta 1798 umrlemu mestnemu sodniku Janezu Colariču pred 20. januarjem 1800 sledil *Richter* Janez Krstnik Presl (AS, 32, D 4), temu pa po 22. decembru 1804 (AS, 32, F 12) *Stadtrichter* Andrej Höfler, prvič omenjen 27. marca 1805 (NŠAL, 3, fol. 72). Isti, po poklicu ranocelnik, je ostal na položaju do francoske zasedbe, ko je opravljal funkcijo kostanjeviškega župana – maira (NŠAL, 17–20). Šele v letih po francoski zasedbi srečujemo kot mestnega sodnika, zdaj navadnega rihtarja, ranocelnika Janeza Šušteršiča, prvič 20. junija 1817 (NŠAL, 5, fol. 106).

20 Zadnjič je skupaj z drugo ženo Marijo botroval 23. novembra 1822 (NŠAL, 5, fol. 162).

21 Prvič je v tej funkciji izpričan kot poročna priča 9. februarja 1813 (NŠAL, 9, s. p.), nato pa kot krstni boter še 26. oktobra in 25. novembra 1813, 6. marca 1814 pa je bil spet le *Bürger* (NŠAL, 5, fol. 68, 70, 739). O drugih municipalnih svétnikih prim. tudi NŠAL, 17–19.

Drugače kot o Kuntariču, o katerem poznamo vse ključne biografske podatke, z viri pa je dobro osvetljeno tudi njegovo družinsko in socialno okolje, ostaja še naprej skoraj povsem nepopisan list zgodba Valentina Vončine. »Policijski« opis domačega nabornega okraja mu prisoja kakšno leto več kot Kuntariču, okoli 36 let, tako kot njegov tovariš je bil poročen, »ex silentio« pa izvemo, da ni šlo za domačina, a žal tudi ne, od kod se je v Kostanjevico priselil. Kostanjeviške župnijske matice in drugi viri povedo le, da priimka Vončina ni bilo tod vse do Valentinovega prihoda in tudi ne potem, ko je mož mestece zapustil. Po svoje je vznemirljiva ugotovitev, da o Valentinu Vončini, Kostanjevičanom tako »ljubemu Vončini«, ne bi vedeli skoraj ničesar, če se ne bi ohranil snopič spisov o »dunajski aferi«. Četudi je bil več let mestni pisar, ga v drugih dokumentih o Kostanjevici ni zaslediti prav pogosto, pa čeprav se je iz tega časa razmeroma dobro ohranil mestni arhiv – žal ne sejni zapisniki – in je mestne uradne zapise ustvarjal prav on. Ko ne bi poznali njegove dunajske avanture, ne bi vedeli niti tega, da je bil kdaj kostanjeviški meščan. Kot takšen se je ob sprejemu v meščanstvo najverjetneje moral zavezati, da si bo v kratkem času kupil ali zgradil hišo, a do tega najbrž sploh ni prišlo in mož je, tako kot se je v mestecu nadomoma pojavil, iz njega tudi izginil.

Edine sledi, ki jih je v Kostanjevici zapustil mimo zapisov o obravnavani zadevi, so njegovi podpisi in pisava v knjigah mestnih sodnih in zemljiškoknjižnih zapisnikov ter osamljena omemba njegovega imena v poročni matični knjigi. Prvi podatek o njem je z začetka leta 1791, ko se je 11. januarja pod neko zadolžnico podpisal kot podpisnik nepisemenih pogodbenikov (*Namensfertiger*).²² Vončinov najzgodnejši lastnoročni podpis, prav tako v vlogi podpisnika, je le nekaj dni mlajši, z dne 23. januarja, izpričan v mestni knjigi zemljiškoknjižnih vknjižb – intabulacij (AS, 33, M 2). Čeprav se kot mestni pisar izrecno omenja šele 14. januarja 1793, ko je v isti knjigi kot *Stadtschreiber* podpisal neki reverz (AS, 33, J, K), ni dvoma, da je pisarske posle opravljal že nekako od srede leta 1790, o čemer priča njegova pisava v štirih ohranjenih mestnih knjigah.²³ Mesto je imelo še v začetku istega leta drugega pisarja, pred tem pa so se pisarji pogosto menjavali.²⁴ Vončinova pisava se nato v

22 Zadolžnico poznamo samo iz poznejšega prepisa listine, ki jo je leta 1799 prepisal v knjigo intabulacij gosposčinski dvorni sodnik – *Hofrichter* (AS, 31, S 7).

23 Z njegovo pisavo je kot najzgodnejši datirani vpis potrdilo (*Attestat*) mestnega sodnika Janeza Colariča in mestnega sveta z dne 22. avgusta 1790, najverjetneje vpisano v knjigo intabulacij kmalu po nastanku (AS, 33, M 1).

24 Jožef Ceme (*Zemme*) je kot pisar podpisan 2. junija 1786 (AS, 34, B 21), 16. junija 1786 (AS, 34, B 24) in 7. avgusta 1787 (AS, 34, D 1), a z njim tudi sindik (*Stadt Syndico*) Jožef Andrej Kočevnar (*Gotscheuer*), ki je dokument pisal v prvi osebi. 18. decembra 1788 je službo pisarja opravljal Janez Kerčelič (*Johan von Kertschelitsch*), podpisan kot podpisnik in priča (*Namensfertiger und Zeug*) še 28. marca 1789 (AS, 33, A 23). V začetku leta 1790 je dvakrat izpričan mestni pisar Anton Pibernik – 9. januarja in 20. februarja (AS, 32, L 23, L 24), ki mu je skoraj gotovo neposredno sledil Valentin Vončina.

mestnih knjigah pojavlja kontinuirano, dokler jih niso prenesli v gosposčinsko pisarno v ukinjenem samostanu. Kot mestni pisar se je podpisal še 24. junija, 3. julija in 18. julija 1794 (AS, 34, D 17, D 20, E 3),²⁵ po vrnitvi z Dunaja 8. aprila 1796 pa kot *Syndicus* v knjigi, ki je še ostala v posesti mesta (AS, 33, P 2). V župnijskih maticah se Vončinovo ime (*Val: Vanzhina*), a brez kakršne koli oznake, kdo ali kaj je bil, pojavi zgolj 11. februarja 1795, ko je šel za poročno pričo Andreju Debeljaku (NŠAL, 8, s. p.). Kot priseljenec, ki je le krajši čas prebival v Kostanjevici, še ni stkal tiste vrste socialnih vezi, kakršne naj bi ljudi povezoval trajno. Drugače kot domačin Andrej Kuntarič namreč nikoli ni bil nikomur krstni boter. V mestecu se je zadrževal tako malo časa, da ga niso zajeli niti jožefinski kataster okoli leta 1788 (AS, 37) niti seznama hišnih gospodarjev oziroma družinskih poglavarjev, nastala v začetku 19. stoletja (NŠAL, 16). Tako ne vemo, v kateri hiši je prebival (najverjetneje v rotovžu), kako je bilo ime njegovi ženi in ali sta imela otroke. V Kostanjevici se mu ni rodil nobeden in Vončina morda tu sploh ni živel z ženo. Brez »dunajske afere«, s katero si je postavil pomnik, bi bila torej njegova skromno dokumentirana navzočnost v mestu na otoku pričevanje o »anonimnežu«.

In vendar naj bi po poročilu kostanjeviškega nabornega okraja Kostanjevičani prav temu človeku – priseljencu – neomajno zaupali. Kako si je pridobil njihovo zaupanje, bo prejkone za vedno ostalo uganka. Najbrž je k temu veliko pripomoglo prijateljstvo z Andrejem Kuntaričem, ki sta ga kot domačina dobro poznala vse mesto in okolica in je bil z mnogimi Kostanjevičani v sorodu. Ni izključeno, da je imel tudi Vončina v mestecu poleg prijateljskih vezi takšne ali drugačne sorodstvene povezave, zagotovo pa že pred priselitvijo vsaj kakšno dobro znanstvo. Tako mu gotovo ni manjkalo priporočil, ko so ga spomladi ali poleti leta 1790 sprejemali v službo mestnega pisarja. Glede na dobro znanje nemščine in delno obvladovanje latinščine lahko sklepamo, da se je poklicno preživljal s peresom in je najverjetneje v Kostanjevico že prišel zaradi pisarske službe. Njegovih motivov, zakaj se je tako zavzel za »kostanjeviško svobodo«, pa žal ne poznamo in odveč bi bilo vsakršno ugibanje, ali so bili plemeniti ali ne. Le eno je gotovo: oblasti so ga imele za pobudnika in glavnega protagonista »dunajske avanture«. Zagotovo je bil v pravno-upravnih zadevah precej bolj podkovan od usnjarja Kuntariča, čeprav tudi temu ni mogoče odrekati določenih »političnih« in verbalnih sposobnosti. Kdo od njiju je poznal dunajskega »doktorja Homana«, si lahko mislimo. Prav tako je mogoče sklepati, da je bil Vončina že kdaj prej na Dunaju, morda pa je v prestolnici nabral del svojega dobrega znanja nemščine tudi Kuntarič.

25 Skupaj z njegovim imenom je 18. julija 1794 pod istim zapisnikom navedeno tudi ime mestnega blagajnika Andreja Kuntariča.

KAKO SE JE »DUNAJSKA AVANTURA« ZAPLETLA IN RAZPLETLA?

Zgodbo o Vončinovem in Kuntaričevem dunajskem potovanju smo prekinili na vrhuncu, ko se je že razpletala. Opis obeh »osumljencev«, ki ga je kostanjeviško naborno gospostvo sestavilo 5. junija 1795, se je na seji deželnega glavarstva v Ljubljani znašel 17. junija, to je v času, ko naj bi bil Kuntarič po poznejšem pričevanju že eno noč doma (AS, 11). Čeprav je njegovo potovanje domov, kot bomo videli, trajalo zelo kratko, ga je na vzporedni poti z Dunaja precej verjetno prehitel ukaz dvornega direktorija deželnemu glavarstvu v Ljubljani, naj deželna oblast od njega in Vončine zahteva povračilo na poti porabljenega denarja, ki ga bodo nato porabili za potrebe kostanjeviškega mesta. Ukaz, datiran na Dunaju 5. junija, istega dne kot »policijski opis« v kostanjeviški okrajno-gosposočinski pisarni, je še veleval, da je treba meščane opozoriti, naj se v prihodnje vzdržijo tovrstnih zakotnih pisarij (*derley Winkel-schreibern*) in naj svoje domnevne pritožbe predložijo na predpisan način pri deželnih oblasteh, torej na nižji oblastni ravni. Na Dunaju so pristojni medtem že spoznali kostanjeviška odposlanca, ki sta Njegovemu veličanstvu hotela v imenu meščanov izročiti prošnjo za potrditev mestnih privilegijev (*eine Bittschrift um Bestätigung ihrer Privilegien*). Nadležneža, kot ju imenuje ukaz (*diese zween Behelliger*), so takoj napotili domov, jima naložili, naj pritožbe vložita na predpisan način pri deželnih oblasteh in naj kostanjeviški mestni občini ne delata stroškov z dragim bivanjem na Dunaju. V nasprotnem so jima zagrozili, ju bodo odpravili domov z odgonom (*durch den Schub*), saj sta prišla na Dunaj brez potnega lista in dovoljenja (*ohne Paß und ohne Erlaubniß*) (AS, 13).

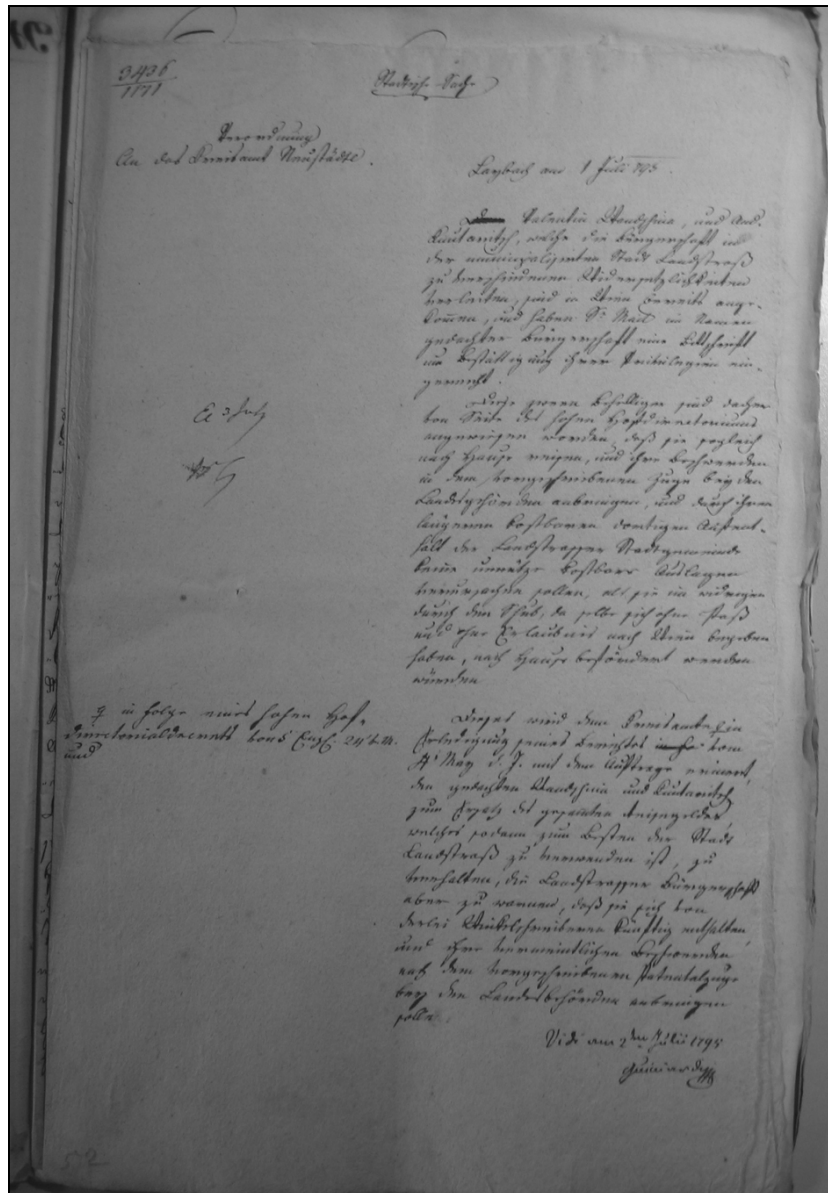
O tem, da bi kdor koli sprejel njuno prošnjo, ni sledu, kakor tudi ne o njunem domnevnem odvetniku doktorju Homanu. Ta ju je najbrž sicer sprejel, a jima je, večč upravnih postopkov, gotovo povedal, da bosta slabo opravila. Konec maja ali v začetku junija 1795 sta se torej Vončina in Kuntarič znašla pred zapahnjenimi vrati. Vložišče dvornega direktorija ni imelo posluha za pritožbe »civilne družbe«, ki sta jih kar k vratarju prinesla dva koščena, za silo po gosposko opravljena možica s skrajnega roba skrajne dežele Kranjske. Še več, kostanjeviška »parlamentarca« so ozmerjali z nadležnežema, ju dobesedno nagnali in jima za povrh zagrozili s prisilnim spremstvom iz mesta.

Nekaj dni sta moža najbrž še trkala na razna vrata in s tem ali onim naključnim znancem, »izvedencem«, modrovala, kako bi zadevo kazalo rešiti, nato pa je Kuntarič odnehal. Po Vončinovi poznejši izjavi se je odpravil domov 8. junija (AS, 24), torej še preden bi ga lahko začeli iskati na podlagi »policijskega opisa« iz kostanjeviške okrajno-gosposočinske pisarne. Glede na poznejše vztrajanje Kostanjevičanov tako v obrambi mestnih pravic kakor tudi Kuntariča samega lahko sklepamo, da se moža nista sprla, ampak sporazumela, naj izkušenejši Vončina ostane na Dunaju in poskuša storiti vse, kar je v njegovi moči. S Kuntaričevim odhodom bodo

stroški bivanja na Dunaju znatno manjši, poleg tega pa je moral nekdo voditi boj tudi doma.

Kaj natanko je Vončina v prestolnici počel, potem ko je ostal sam, bi morda razkrili dunajski policijski viri. Očitno so ga sčasoma spoznali za še večjega nadležneža, zlasti potem, ko so v njegovo škodo ponovno intervenirali s Kranjskega. Predvsem kostanjeviške gosposčinske uradnike je jezilo, da moža na Kranjskem še ni bilo na spregled, potem ko je bil Kuntarič že nekaj časa spet v rodnem mestu. Po njihovem videnju stvari najbrž vse predolgo niso bili obveščeni o dogajanju na Dunaju. Ukaz dvornega direktorija z dne 5. junija je namreč na poti do seje deželnega glavarstva potoval skoraj ves mesec. Njegovo vsebino so šele po seji 1. julija prelili v ukaz novomeškemu okrožnemu uradu (AS, 14), do pisarne kostanjeviškega gospostva pa je iz Ljubljane potreboval vsaj še nekaj dni. Medtem je v kranjsko prestolnico prispelo obvestilo dvornega direktorija, datirano 10. julija, da so na podlagi opisov obeh odposlancev z dne 17. junija že naložili spodnjeavstrijski vladi, naj moža poišče in ju kot hujskača odžene domov (*diese leute ausfindig machen und als aufwiegler durch den Schub nach Haus befördern zu lassen*) (AS, 17).

Še preden so novico 5. avgusta, po seji deželnega glavarstva, posredovali v Novo mesto (AS, 18), je prišlo v Ljubljano vsaj dvoje dopisov z Dolenjskega. Prvi dopis okrožnega urada poznamo le v povzetku, ki ga je deželno glavarstvo vključilo v poročilo dvornemu direktoriju s 30. julija. Besedilo meče rahlo senco dvoma na poznejše poročilo, da se je Kuntarič vrnil v Kostanjevico že 16. junija, saj pravi, da sta odposlanca še vedno na Dunaju, od koder svoje »komitente« toliko bolj utrjujeta v njihovem upanju in trdovratnosti zoper ukaze okrožnega urada in kostanjeviškega državnega gospostva. Deželno glavarstvo zato prosi dvorni direktorij, naj izvede njun odgon, prvič pa je tudi govor o tem, komu natanko naj bi odposlanca nameravala izročiti pritožbe in prošnje svojega mesta – dvornemu direktoriju (AS, 15). Da je v igri dejansko ostal samo še Vončina, se je izkazalo na seji deželnega glavarstva 1. avgusta, kjer je o zadevi poročal grof Guiccardi. Kostanjeviško gospostvo je okrožnemu uradu pred 24. julijem naznanilo, da je povzročitelj meščanskih nemirov (*der Urheber der burgerl: Unruhen*) Vončina še vedno na Dunaju. Pomenljivo je zlasti poročanje o tem, kako kostanjeviški meščani, ki jih je gospostvo sklicalo po ukazu s 23. maja, ne kažejo, da so se pripravljani pomiriti (*so wenig Lust bezeugten, ein ruhigeres Betragen annemen zu wellen*). Od odposlanca Vončine si namreč obetajo toliko, da jih je bilo komaj mogoče prepričati, naj s križcem potrdijo sprejem opozorila v vednost. Glede na pripis, da so poročilo o tem odpravili na dvor že 30. junija, se je kostanjeviško gospostvo s predstavniki meščanov očitno pogovarjalo najpozneje sredi istega meseca (AS, 16).

Sl. 2: Ukaz deželnega glavarstva novomeškemu okrožnemu uradu 1. julija 1795 (AS, 14).

Fig. 2: The order issued by the Provincial Government to the District Office of Novomesto as of 1 July 1795 (AS, 14).

Le šest dni po prvoavgustovski seji deželnega glavarstva je novomeški okrožni urad 7. avgusta o kostanjeviški nepokorščini (*Unbefugsamkeit*) poslal v Ljubljano obsežnejše poročilo. Državno gospostvo Kostanjevica je namreč spet naznanjalo, kako malo so zalegla vsa opozorila (*Ermahnungen*) z dne 23. maja, 1. julija in 21. julija. Meščani Vončinove plače nočejo prenesti na učitelja Kračmana, kakor tudi ne nadomestiti 200 goldinarjev, kolikor so jih namenili za »dunajsko potovanje«. Pripravljeni so celo izvesti novo nabirko (*eine neue Sammlung*) in znesek poslati Vončini na Dunaj, kar priča, da jih Vončina povsem obvladuje (*ganz beherrscht*). Okrožni urad je zato ponovil prošnjo, naj moža z Dunaja odženejo, deželno glavarstvo pa vprašal za mnenje, ali naj učiteljevo zaostalo plačo in 200 goldinarjev potnine izterjajo z vojaško eksekucijo in če ta ne zaleže, z rubežem. Izrazil je tudi zaskrbljenost, ker je učitelj Kračman izjavil, da bo moral svoje mesto zapustiti, če ne dobi obljubljenih, že tako skromnih prihodkov. Okrožni glavar Janez Sigmund Coppini je bil zavoljo tega še posebej nejevoljen, saj naj bi bil Kračman eden najboljših učiteljev v okrožju (AS, 19).²⁶

V zgornjem poročilu sta pomenljivi dve stvari. Prvič ta, da naj bi bili Kostanjevičani za Vončino ponovno pripravljeni zbirati denar, kar kaže na določeno izmenjavo sporočil med njim in meščani. Vseh informacij najbrž ni prinesel iz prestolnice že Kuntarič, ampak je prej ko slej romala z Dunaja v Kostanjevico in nazaj korespondenca, očitno med Vončino in Kuntaričem. Druga omemba vredna stvar je Coppinijeva pohvala tedaj še rosno mladega učitelja-začetnika Matevža Kračmana (1773–1853), pozneje znanega ljudskega pesnika (Pirjevec, 1925–1932, 546). Kračman je v Kostanjevici šele začel svojo učiteljsko in orglarsko pot in namere, da zaradi neprejetega denarja odide, ni uresničil. Njegova zgodba oziroma začetki kostanjeviške šole, ki se več kot le dotikajo »dunajske avanture«, s te plati doslej še niso bili raziskani.²⁷

Deželno glavarstvo je na tokratni dopis iz Novega mesta odreagiralo precej hitro, z odredbo 15. avgusta. Okrožni urad je opozorilo na njegovo zmotno prepričanje, da mora denar, zbran za pot na Dunaj, povrniti v obliki učiteljeve plače kostanjeviško meščanstvo. To dolžnost je zdaj ljubljanska deželna oblast prevalila na pleča obeh odposlancev. Novo nabirko denarja je prepovedala in označila kot brezplodno, ker naj bi Vončino in Kuntariča z Dunaja domnevno že poslali domov. Če pa bi v Kostanjevici kljub temu začeli z zbiranjem, bodo pobudniki in pospeševalci nabirke

26 Po Vrhovcu je bil okrožni glavar Coppini (1786–1802) »mož prav po volji božji, poštenost in moštost sta značili vsako njegovih početij na tem neprijetnem potu« (Vrhovec, 1891, 126).

27 Ob začetku vodenja kostanjeviške šolske kronike okoli leta 1877 so se starejši ljudje še spominjali »nekega Kračmana«, ne da bi vedeli, kdaj je učil. Naknadno so iz starih dopisov dognali, da je v Kostanjevici deloval leta 1795, S. Okoliš pa je na podlagi gradiva deželnega glavarstva dodal ugotovitev, da ga je na učiteljsko mesto namestil novomeški okrožni urad (Okoliš, 2003, 547).

ustrezno kaznovani. A bolj kot to je pomenljiv tisti del odredbe, ki govori o delovanju obeh odposlancev na Dunaju. »Za ohranitev dobrega reda« je dvorni direktorij vendarle sprejel spise, ki sta mu jih odposlanca predložila. Poslal da jih je nazaj na Kranjsko in jih namerava »sprejeti na pravilen način« (*in den ordentlichen Wege annehmen zu wollen*) (AS, 20). Zdi se torej, da je Vončini medtem uspelo nekaj, v čemer sprva s Kuntaričem nista bila uspešna: njuna pisanja je Dunaj vzel na znanje, čeprav ne tudi v obravnavo. A mož očitno še ni bil zadovoljen in je, vedoč ali ne, kaj se z njegovo vlogo v resnici dogaja, ostal na Dunaju.

Kranjski uradniški mlini medtem niso mirovali, ampak na vse načine pritiskali na Kostanjevičane, da končno uredijo financiranje učitelja Kračmana in naredijo konec »dunajski zgodbi«. Ker Vončine še ni bilo domov, se je vse breme zgrnilo na Andreja Kuntariča. Okrožni urad mu je posredoval odredbo deželnega glavarstva, da mora povrniti zaostalo učiteljsko plačo in 200 goldinarjev, ki jih je od meščanov prejel za pot na Dunaj. S tem bi Kuntariča pritisnili ob zid, ga prej ko slej osamili in meščane odvrnili od solidariziranja z njim. Toda Kostanjevičani svojega someščana niso pustili na cedilu. Ali pač, vsaj deloma, implicitno. Prošnja deželnemu glavarstvu z dne 5. septembra 1795, naj Kuntariču spregleda naloženo breme, je bila namreč napisana v imenu celotnega meščanstva (*gesamten Bürgerschaft*), a nepodpisana. Zaradi teh pomanjkljivosti so jo na seji deželnega glavarstva zavrnili in sklenili vrniti vlagateljem (AS, 21). Enako se je zgodilo s podobno prošnjo z datumom 26. oktober. Meščani so v njej prosili, naj se blagajniku Kuntariču prizanese s povrnitvijo 250 goldinarjev in z zagroženim rubežem. Ker pa tudi ta prošnja ni imela ustreznega podpisa, jo je na seji deželnega glavarstva 4. novembra doletela enaka usoda kot prejšnjo (AS, 27). Postavlja se vprašanje, kdo v Kostanjevici je v odsotnosti mestnega pisarja Vončine sestavil prošnji. Žal ne vemo, kdo je v tem času opravljal službo mestnega sodnika – skoraj gotovo nepismeni in že priletni Janez Colarič, ki se pod težo let očitno ni veliko angažiral v »boju za kostanjeviško svobodo«, zato viri iz leta 1795 o njem tako vztrajno molčijo.²⁸ Ni tudi mogoče potrditi, ali so se s prošnjo res strinjali vsi odločilni dejavniki v mestu. Prav lahko bi jo napisal Andrej Kuntarič sam s privolitvijo ožjega kroga podpornikov in je zato ni nihče podpisal. Na drugi strani ni znano, koliko so bile zahteve po povrnitvi visokih stroškov predvsem zastraševalni ukrep. Odprto ostaja tudi vprašanje, ki ga poznejši viri ne načenjajo, in sicer, ali sta Kuntarič in Vončina sploh kar koli plačala. Zadnje znano poročilo o vračilu denarja je s seje deželnega glavarstva 25. novembra 1795. Tretja prošnja iz

28 Priletni Colarič je kot mestni sodnik izpričan od 13. marca 1789 do smrti 14. januarja 1798. O njegovi sodniški službi leta 1795 sicer ni poročil, a o njej ne gre dvomiti. 31. maja 1794 je kot takšen omenjen v knjigi mestnih sodnih zapisnikov (AS, 34, K 1), nato pa imamo podatek o Colaričevi sodniški funkciji šele iz 2. avgusta 1796 (NŠAL, 13). Kot že rečeno, je bil po vsej verjetnosti stric Andreja Kuntariča po materini strani.

Kostanjevice je bila tedaj končno sprejeta in poslana v nadaljnjo obravnavo okrožnemu uradu v Novem mestu. Kdo jo je podpisal, viri ne povedo (AS, 28).

Najbrž je to storil Vončina, ki se je moral še pred tem vrniti z Dunaja domov. A ker ga od tam niso mogli spraviti zlepa, je bila potrebna sila. O njegovem bivanju v prestolnici je novomeški okrožni urad – vsekakor na pobudo kostanjeviškega nabornega okraja – 24. julija ponovno obvestil kranjsko deželno glavarstvo (AS, 22). Iz Ljubljane je vest po uradni poti prišla do pravih ušes na Dunaju in Vončino so 19. septembra, po približno štirih mesecih bivanja v cesarskem mestu, zaprli (*in Verhaft genommen*), mestno sodišče pa ga je obsodilo na odgon v domovino (*zur Abschiebung in seine Haimath*). V ukazu, ki ga je dvorni direktorij na podlagi obvestila spodnjeavstrijske vlade naslovil na kranjsko deželno glavarstvo, so Vončino sicer imenovali odposlanec, a hkrati kostanjeviški podložnik (!), ne meščan (*der Landstrasser Unterthan Deputirte Valentin Wandschina*) (AS, 25). V pisarni nabornega okraja v Kostanjevici so si lahko samo meli roke, ko so nekaj dni po 24. oktobru brali obvestilo deželnega glavarstva novomeškemu okrožnemu uradu, da so »hujskača« z Dunaja končno le poslali domov (AS, 26).

Na Kranjskem so bili poročila o vrnitvi »grešnega kozla« očitno tako veseli, da se jim ni zdelo potrebno obvestiti dvornega direktorija, ali sta Vončina in Kuntarič res prispela v Kostanjevico. Na Dunaju so takšno vprašanje naslovili na deželno glavarstvo 18. marca naslednje leto (AS, 10), odgovor pa prejeli v dneh po 18. maju 1796. Tega dne je namreč deželno glavarstvo v Ljubljani o tem obvestilo dunajski direktorij (AS, 12), potem ko je štiri dni prej, 14. maja, na svoji seji o zadevi poslušalo poročilo referenta barona Lichtenberga. Temu so z novomeškega okrožnega urada sporočili več zanimivih dejstev o obeh Kostanjevičanih in o zaključku njunega dunajskega potovanja. Andrej Kuntarič se je vrnil domov že 16. junija 1795, ne da bi ga z Dunaja izgnali (*ohne verschoben zu werden*) (AS, 11). Če drži Vončinova navedba, da se je na pot odpravil 8. junija, je bil torej doma v pičlih osmih dneh (!) in razdalje skoraj gotovo ni v celoti prepešal. Valentina Vončino pa so imeli očitno vsaj nekaj dni v priporu, če upoštevamo, da je bil aretiran 19. septembra (AS, 23). V policijskem spremstvu (*mittels der Polizey*) so ga namreč 1. oktobra z Dunaja prignali do trga Gloggnitz blizu meje Spodnje Avstrije s Štajersko. Vončina pozneje svojim izpraševalcem v Kostanjevici ni znal ali hotel povedati, kako in zakaj ga je gloggniški trški sodnik pustil svobodno oditi domov (*freÿ nach Hauß habe ziehen lassen*). Okrožni urad Novo mesto je bil zato mnenja, da je potrebno stvar še natančneje preučiti, kajti trški sodnik za kaj takšnega ni imel pooblastil, ampak bi moral poskrbeti za nadaljnji odgon, še zlasti – tako okrožna oblast v Novem mestu –, ker je povsod potreben najstrožji policijski nadzor (*besonders wo der strengste Polizei Aufsicht aller orten nothwendig seÿ*) (AS, 11).

Z navedeno skrbjo novomeškega okrožnega uradništva, ki se sklicuje na policijski nadzor, nas viri o Vončinovem in Kuntaričevem neuspelem podvigu zapustijo. Tudi o kakšni poznejši, pravilno vloženi peticiji Kostanjevičanov ne vemo ničesar. Glede na neuspeh odposlanstva jih je najverjetneje dokončno zapustila volja, da bi se še naprej bodli za ohranitev »starih mestnih privilegijev«. Spomladi leta 1796 sta bila torej oba protagonista »boja« spet doma, tako kot Kuntarič tudi Vončina potrjeno v Kostanjevici. Do kdaj sta obdržala funkciji mestnega blagajnika in pisarja, ohranjena poročila molčijo. Kuntarič je med 7. septembrom 1795 in 13. julijem 1796 trikrat botroval krščencem kot *Stats Kassier* (NŠAL, 4), od 3. septembra 1796 dalje pa je v krstni in poročni matici spet naveden le kot strojar in meščan (NŠAL, 4, fol. 22, 23; NŠAL, 8, s. d., 3. 9. 1796, 18. 11. 1799, 4. 2. 1801). Prav pogosta botrovanja, začevši z 29. avgustom 1795, pričajo, da mu večina Kostanjevičanov ponesrečene »aventure« ni zamerila in so ga imeli za svojega enako kot prej, morda še bolj. O Vončini pa, kot rečeno, v »dolenjskih Benetkah« ni skoraj nobenega sledu. Kot podpisnik namesto nepismenega ostarelega mestnega sodnika Janeza Colariča se je v knjigi intabulacij samo še 8. aprila 1796 podpisal kot sindik (*Syndicus*) (AS, 33, P 2) in istega dne kot naprošeni podpisnik pod neko zadolžnico (AS, 31, K 7), kar sta o njem zadnja znana podatka. Mesta pisarja tedaj najverjetneje uradno sploh ni bilo več, saj se funkcija odtlej v kostanjeviških župnijskih maticah in zemljiških knjigah nikoli več ne omenja. Morda jo je, kolikor je od nje sploh še ostalo, opravljal učitelj Matevž Kračman, ki so mu jo oblasti določile pred »dunajsko avanturo«. Valentin Vončina je tako ostal brez dela in se je kmalu zatem neznano kam odselil. Njegovo ime pozneje zaman iščemo tako v matičnih knjigah kot tudi v obeh popisih družinskih gospodarjev kmalu po letu 1800 in v mestnih protokolih – zemljiških knjigah, ki jih je zdaj vodilo kostanjeviško gospostvo (prim. NŠAL, 3–5, 8, 11–14, 16; AS, 29–34).

Kako mu je kot nedomačinu uspelo obvladovati in voditi večino kostanjeviških meščanov, ostaja odprto vprašanje. Vsekakor se je pojavil ob pravem času, ko so bila tla za »revolt« najbolj plodna. Možno je znal kanalizirati nezadovoljstvo »ponižanih in razžaljenih«, dejansko nekoliko domišljavih »purgarjev«, ki so imeli kaj malo skupnega s kakšnimi ljubljanskimi meščani, da ne omenjamo dunajskih meščanskih »kolegov«. A vendarle so se vsi imenovali »purgarji«, najsi je šlo za »magnate« na cesarskem Dunaju ali za ubožne »šuštarije« v otoškem mestecu pod Gorjanci.

Dovolimo si še nekaj špekuliranja. Kostanjeviškega odpora zoper municipalizacijo in »dunajske avanture« morda sploh ne bi bilo, če bi oblast ukazala omejitve mestne avtonomije nekaj desetletij prej, ko je bilo mesto gospodarsko in demografsko na tleh. O tem sicer težje sodimo, ker imamo na voljo bore malo tako imenovanih ego-dokumentov. A eden teh, ki izvira iz mesta, čeprav gre za instrukcije meščanom, je pomenljiv. Leta 1691 domači mestni pisar med drugim piše, da sedijo v mestnem svetu le štirje meščanski sinovi, vsi drugi člani pa so zgolj v mesto pri-

ženjeni ljudje, ki so navajeni tlake in nameravajo s svojim gospodarjenjem mesto s tlako podvreči opatu sosednje cisterce (AS, 1). Pisarjev očitek, da med Kostanjevičani ni prave »purgarske zavesti«, je bil morda vseeno preveč subjektiven. Sodobniki bi ga lahko preverili samo tako, da bi meščanom začeli kratiti njihove pravice. V obrambi teh pa so bili Kostanjevičani, kot priča vrsta poročil iz 17. in 18. stoletja, pravi bojevniki, še zlasti, če je šlo za spore s samostanom. Cisterca jim je namreč na vse načine nagajala in skušala malo otoško mesto spraviti na kolena predvsem z gospodarskim izčrpavanjem (prim. AS, 2; prim. Mlinarič, 1987, 448, 459). Novomeški okrožni glavar leta 1781 ni brez razloga zapisal, da so kostanjeviški mestni privilegiji samostanu in gospostvu trn v očesu, že vse odkar je samostan (leta 1667) pridobil kostanjeviško gospostvo (AS, 36). Mestece je veljalo za malo pomembno in je bilo kot takšno primerna tarča še za koga. Tako je kranjska Reprezentanca in komora leta 1757 dvoru predlagala nekaj, česar zgodovina najbrž ne pomni nikjer drugje v habsburških deželah in česar Dunaj, razumljivo, ni mogel sprejeti. Po njenem predlogu naj se Kostanjevici vse mestne pravice odvzamejo, mesto proda, meščani pa naj postanejo navadni podložniki (AS, 35).

Tisti čas, sredi 18. stoletja, je mestece doživljalo eno najhujših kriz, a je bilo obenem že čutiti znamenja okrevanja. Generacije, ki so odraščale skupaj z Andrejem Kuntaričem, rojenim leta 1760, so lahko iz leta v leto čutile izboljšanje in ponovno rast prej močno izpraznjenega mesta z vrsto pogorišč in pustot. Ko ne bi bili dokazi ponovnega dviga mesta vidni na vsakem koraku, bi bila prejkone tudi »purgarska« zavest šibkejša in sklep o municipalizaciji bi najbrž naletel na večje razumevanje. Poglejmo si nekaj dejstev. Potem ko je Kostanjevica v prvi četrtini stoletja močno opustela, leta 1744 do tal pogorela in štela leta 1752 komajda 51 naseljenih domov – tedaj najmanj od vseh kranjskih mest –, se je krizno obdobje prevesilo v postopno rast mesta. V letih 1771–1772 so na otoku popisali 340 duš oziroma 65 družin v 57 hišah. Ljudsko štetje je nato leta 1782 pokazalo že 408 duš, 88 družin in 65 hiš, kar priča, da je v gospodarsko napredujočem mestu živelo tudi vse več gostaških družin. Okoli leta 1800 se je število hiš gibalo že med 75 in 77. Čeprav je šlo v glavnem za nizke lesene domove, kakršni so se ohranili še globoko v 19. stoletje, ni bilo dvoma, da je Kostanjevica spet dihala (Golec, 2003, 164–167). V takšnih okoliščinah ji je bilo seveda težko odvzeti upanje in ponos, ki sta meščane, po večini same kmečkega rodu, dvigovala nad podeželsko okolico.

NAMESTO SKLEPA

Kaj je torej pot dveh odposlancev na cesarski Dunaj Kostanjevici prinesla ali odnesla? Vse kaže, da je »podvig« ostal epizoda, ki ni nikogar posebej prizadela. Mesto ni izgubilo nič več, kot so mu že odvzeli in kot je bilo zapisano v municipalizacijskih ukazih, kaj šele, da bi kar koli pridobilo. Ko sta se Vončina in Kuntarič sredi pomladi 1795 odpravila na pot na Dunaj, je bilo pravzaprav vse že odločeno. Knjige mestnih zapisnikov je skoraj gotovo prenesla na državno gospostvo komisija okrožnega urada, ki je Kostanjevico obiskala 25. avgusta 1794. Morda so Kostanjevičani katero oddali z zamudo, ker so jo »našli« šele pozneje, a mestna pisarna je bila nepovratno ob večji del svojih pristojnosti. Kaj je Vončina kot mestni pisar še pisal in kam vpisoval, ne vemo. Prav tako ne, kdaj natanko bi ga moral po ukazu okrajnih ali okrožnih oblasti zamenjati učitelj Kračman, najverjetneje pa bi do tega moralo priti takoj po obisku komisije okrožnega urada avgusta 1794. Vsaj ena knjiga, in sicer knjiga intabulacij, je v mestni pisarni ostala tudi po intervenciji omenjene komisije in po »dunajskem potovanju«. V njej je edini znani Vončinov podpis po tem času, datiran 8. aprila 1796 (AS, 33, P 2).²⁹ Kot vse kaže, je knjigo pozneje hranil vsakokratni mestni sodnik in je bila nekakšna poluradna evidenca, saj so vpise nosili potrjevati v gosposčinsko pisarno (prim. AS, 31, B 5–8, 27. 7. 1808, S 14–16, 16. in 17. 7. 1822). Sicer pa so pri mestu, včasih tudi s podpisom in pečatom mestnega sodnika, smeli še naprej izdajati poročne, kupne in druge pogodbe, ki jih je nato overjalo državno gospostvo in jih v prepisu vpisovalo v mestne knjige, zdaj vodene pri sebi (npr. AS, 32, C 7–8, 11. 1. 1796, C 245–D 1, 22. 4. 1799, F 20, 3. 11. 1804, G 3, 6. 9. 1805, F 22, 26. 1. 1808; AS, 31, E 1, 14. 12. 1825). Preprosteje je bilo seveda vse urediti na enem mestu, pri gospostvu (npr. AS, 32, C 1, 8. 1. 1796; C 3, 11. 1. 1796), ki je po novem edino reševalo tudi sodne spore (npr. AS, 34, E 16, 20. 12. 1794, E 18, 10. 4. 1795; AS, 31, M 8, 26. 12. 1819).

Še najbolj sta bila z »dunajsko avanturo« prizadeta oba protagonista, če sta bila na koncu morda res denarno oškodovana in Kuntarič prikrajšan tudi za opravljanje javnih funkcij. Lahko pa sta se tolažila z mislijo, da sta storila vse in še več. Za nameček sta poromala še v prestolnico, kjer se jima ni godilo tako slabo. In tudi Kostanjevičani so imeli nekakšno zadoščenje, saj so samim sebi, svoji okolici in vesoljnemu svetu tja do Dunaja pokazali, da z njimi, čeprav majhnimi in ubožnimi, ni mogoče kar tako pometati in da še vedno nekaj veljajo. »Purgarski« ponos prebivalcev enega najmanjših kranjskih mest se je spopadel z birokratskimi mlini na veter, v času in okoliščinah, ki »spodnjekranjski purgariji« niso šle več na roko. Von-

²⁹ Istega dne se je Vončina kot naprošeni podpisnik (*erbetener Namensfertiger*) podpisal tudi pod zadolžnico, ki jo je gosposčinski *Hofrichter* Janez Franc Luschin teden dni zatem, 15. aprila 1796, prepisal v prvotno mestno knjigo intabulacij (AS, 31, K 7).

činov in Kuntaričev »pohod« na Dunaj je spominjal na Davidov spopad z Goljatom, le da je srečni svetopisemski zasuk tokrat izostal.

Med »simboli«, ki jih je mestece z dokončno municipalizacijo izgubilo, je bila stoletna služba mestnega pisarja. Vse kaže, da jo je zadnji samostojno opravljal Valentin Vončina in spomin nanj je utegnil prav zato živeti dlje, kot bi se sicer ohranilo védenje o kakšnem manj izrazitem kratkotrajnem »mestnem šribarju«. Po odpravi njegove funkcije je kostanjeviška mestna uprava premogla le mestnega sodnika in blagajnika,³⁰ oba pod strogim očesom nabornega okraja – kostanjeviške gosposčine. Takoj za mestnim pisarjem je padla še njegova trdnjava – mestni rotovž. Ker ga Kostanjevica preprosto ni več potrebovala, so ga že 30. septembra 1796 prodali na dražbi. Zdaj je šlo lažje kot prej, ko se rotovž nikakor ni hotel ločiti od svojega gospodarja, kostanjeviškega mesta. Od leta 1791 so ga namreč po sklepu graškega gubernija brez uspeha licitirali že trikrat. Čeprav naj bi bil neuspeh dražbe predvsem posledica nezanimanja za nakup, to pa povezano z majhno vrednostjo opeke in kamna, lahko upravičeno sklepamo, da je bil posredi tudi odpor zoper municipalizacijo (Golec, 2003, 171).

Toda ko so rotovž nazadnje le prodali in prezidali v zasebno hišo, je spomin nanj očitno zelo hitro ugasnil. Čeprav stavba delno še stoji, v kolektivni zavesti že dolgo ne velja za nekdanjo mestno hišo. Do nedavnega, dokler ni lege rotovža iz arhivskih zapisov obudil zgodovinar, so celo njegovo lokacijo pripisovali povsem napačni stavbi – nekdanjemu gradu (Golec, 2003, 155–156). Zdi se, kot da je s prenehanjem »mestnega« utonilo v pozabo celo tisto, za prednike domala sveto, kar je Kostanjevičane spominjalo na njihov »purgarski« položaj. In prav zaradi zadnjega so tako radi nekoliko zviška zrl na svojo kmečko okolico.

30 Kot je bilo že povedano, je Andreju Kuntariču, zadnjič omenjenemu kot pisarju 13. julija 1796, v tej funkciji pred 11. januarjem 1800 sledil Jurij Žarn (*Georg Scharn*) (NŠAL, 4, fol. 18, 19, 25), mestni sodnik pa je do smrti 11. septembra 1798 ostal priletni Janez Colarič (NŠAL, 13).

THE VIENNA POLICE TURN A DEAF EAR TO PETITION-BEARERS
FROM THE »CIVIL SOCIETY« OF CARNIOLA. HOW KOSTANJEVICA
ULTIMATELY LOST THE STRUGGLE FOR THE PRESERVATION
OF ITS MUNICIPAL AUTONOMY IN 1795

Boris GOLEC

Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts,

Milko Kos Historical Institute, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2

e-mail: bgolec@zrc-sazu.si

SUMMARY

A short story based on a fascicle of more or less accidentally preserved documents of the Gubernium of Ljubljana may not, in itself, seem to be of particular interest for the presentation of police practices of the end of the 18th century. The sleepy rural town of Kostanjevica na Krki, one of the smallest and oldest in Carniola, resolved to take a drastic measure in defence of its town rights and against subjecting itself to the neighbouring state-run seignior (Germ.: Staatsherrschaft). In spring 1795 it sent, without the consent of local authorities and travel documents, two envoys to Vienna to negotiate the annulment of the so-called municipalisation of the town with the assistance of a lawyer. At the time when all Europe dreaded coups and overthrows, while the Austrian Monarchy continued with the consolidation of the centralist system employing solid administrative procedures of bodies of various instances that had been introduced during the reign of Joseph II (1780–1790), the mission of such a delegation, especially one sent from the margins of a marginal land, was doomed to failure. Not only because by filing their complaint the inhabitants of Kostanjevica circumvented the authorities at lower, i.e. county, district and provincial levels, but also, and all the more, because it was impossible to impugn Viennese decrees without reasonable grounds and steadfast political support. The course of the »Viennese venture« undertaken by a town scribe Valentin Vončina and a townsman Andrej Kuntarič is only known to us from second-hand accounts, as no document on the subject, originating from the Town Office of Kostanjevica, has been preserved. The journey and its goals can only – but highly accurately – be reconstructed on the basis of the correspondence held between the authorities in Carniola and the Vienna Court Directorate. Although the state-run seignior of Kostanjevica proved to be the most tenacious in obstructing the two envoys, the latter were in no better favour with regional and provincial authorities. Kuntarič returned home already after one month and a half, while Vončina continued to knock on various doors in Vienna until mid-September 1795, when the police forcibly removed him at the request from Carniola. Given the above, »the police« only appeared in a few scenes in the final act of the play, by exercising the

prescribed enforcement function. Nevertheless, the story has a few elements that shed a penetrating light on the period, its procedures, usages and, not least, government and police practices. Kostanjevica's »Viennese venture« understandably led to the final municipalisation of the town, such as had been ordained by the authorities eight years before, in 1787, but which the obstinate inhabitants of Kostanjevica had managed to postpone for a few years.

Key words: Kostanjevica na Krki, Vienna, police, municipal autonomy, municipalisation, forcible removal

VIRI IN LITERATURA

- AS, 1** – Arhiv Republike Slovenije (AS), AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 184, I/104, lit. L II–1, 28. 7. 1691.
- AS, 2** – AS 1, šk. 184, s. d., pritožbe mesta zoper opata (po 1669); šk. 185, I/104, lit. L II–7, 14. 6. 1737, s. d. (pred 1744), 15. 5. 1744.
- AS, 3** – AS 6, Reprezentanca in komora za Kranjsko v Ljubljani, šk. 129, fasc. XLII, 11. 10. 1756.
- AS, 4** – AS 6, šk. 130, fasc. XLII, 8. 8. 1757.
- AS, 5** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, III. registratura, šk. 394, fasc. 52, 2698/939, 23. 5. 1795.
- AS, 6** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/939, 23. 5. 1795, Bericht.
- AS, 7** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/939, 23. 5. 1795, Verordnung.
- AS, 8** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/1547, 30. 4. 1795.
- AS, 9** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/1547, 4. 5. 1795.
- AS, 10** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/1816, 18. 3. 1796.
- AS, 11** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/2441, 14. 5. 1796.
- AS, 12** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/2441, 18. 5. 1796.
- AS, 13** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/3436, 5. 6. 1795.
- AS, 14** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/3436, 1. 7. 1795.
- AS, 15** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/4123, 30. 7. 1795.
- AS, 16** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/4123, 1. 8. 1795.
- AS, 17** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/4219, 10. 7. 1795.
- AS, 18** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/4219, 5. 8. 1795.
- AS, 19** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/4404, 7. 8. 1795.
- AS, 20** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/4404, 15. 8. 1795.
- AS, 21** – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/4900, 9. 9. 1795.

- AS, 22 – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/5675, 24. 7. 1795.
 AS, 23 – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/5675, 2. 10. 1795.
 AS, 24 – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/5675, 24. 10. 1795.
 AS, 25 – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/5675, 24. 10. 1795, Zur Sitzung.
 AS, 26 – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/5675, 24. 10. 1795, An das Neustädter Kreisamt.
 AS, 27 – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/5847, 4.11. 1795.
 AS, 28 – AS 14, šk. 394, fasc. 52, 2698/6353, 25. 11. 1795.
 AS, 29 – AS 151, Mesto Kostanjevica, knj. 1, Neues Urbarium der Landesherrlichen Stadt Landstraß seith Anno 1756 biß auf daß 1770te Jahr X.
 AS, 30 – AS 151, knj. 2, Grund Buch der Landtsfürst. Stad Landtstraß III.
 AS, 31 – AS 151, knj. 3, Protocoll et Tax der Intabulation Stadt Landstraß betref. IV.
 AS, 32 – AS 151, knj. 4, Protocol allen Schuldoblikations, Heuraths, Kauf-, Testaments, Scherm Brieffen Stadt Landstraß betr. ver.[...] 786. V.
 AS, 33 – AS 151, knj. 5, Intabulations Buch [...] fürstl. Stadt Landstras de anno 1786 VI.
 AS, 34 – AS 151, knj. 6, Numero 3. Prothokol allen Proces vnd Streith Sachen der Landesfürstlichen Stadt Landstrass de anno 1786. VIII.
 AS, 35 – AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 140, RDA, N 240, No. 15, 7./8. 1. 1751.
 AS, 36 – AS 174, šk. 140, RDA, N 240, No. 22, 23. 5. 1781.
 AS, 37 – AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 179, Kostanjevica–mesto.
 AS, 38 – AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 132, k. o. Kostanjevica, zapisnik stavnih parcel, 16. 4. 1825; katastrska mapa (1824), mapni list XI.
 AS, 39 – AS 746, Cistercijanski samostan in državno gospostvo Kostanjevica, fasc. 12, 9. 2. 1706.
 AS, 40 – AS 1063, Zbirka listin, Kronološka serija, 1641 VI. 26., Kostanjevica.
 AS, 41 – AS 1073, Zbirka rokopisov, II 68r, privilegijska knjiga mesta Kostanjevica, 18. 11. 1772.
 HHStA, 1 – Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien (HHStA), Fürstlich Auerspergsches Archiv (FAA), A–X–30, 19. 2. 1788.
 NŠAL, 1 – Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), Župnijski arhiv (ŽA) Kostanjevica na Krki, rojstna matična knjiga (RMK) 1723–1770.
 NŠAL, 2 – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, RMK 1770–1786.
 NŠAL, 3 – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, RMK 1786–1806.
 NŠAL, 4 – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, RMK 1785–1804.
 NŠAL, 5 – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, RMK 1806–1841.
 NŠAL, 6 – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, poročna matična knjiga (PMK) 1726–1770.

- NŠAL, 7** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, PMK 1771–1785.
- NŠAL, 8** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, PMK 1785–1804.
- NŠAL, 9** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, PMK 1806–1816.
- NŠAL, 10** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, mrliška matična knjiga (MMK) 1745–1770.
- NŠAL, 11** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, MMK 1770–1785.
- NŠAL, 12** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, MMK 1786–1806.
- NŠAL, 13** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, MMK 1785–1803.
- NŠAL, 14** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, MMK 1806–1842.
- NŠAL, 15** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, RMK 1723–1770: status animarum 1771–1772.
- NŠAL, 16** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, RMK 1723–1770: seznama na novo oštevilčenih hiš iz časa med 1801 in 1805.
- NŠAL, 17** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, Dvojniki, rojstna matična knjiga merije Kostanjevica 1812/I.
- NŠAL, 18** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, Dvojniki: rojstna matična knjiga merije Kostanjevica 1812/II.
- NŠAL, 19** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, Dvojniki: rojstna matična knjiga merije Kostanjevica 1813.
- NŠAL, 20** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, Dvojniki: matična knjiga merije Kostanjevica 1812.
- NŠAL, 21** – NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, Dvojniki, mrliška matična knjiga merije Kostanjevica 1812.
- StLA, 1** – Steiarmärkisches Landesarchiv, Graz (StLA), Innerösterreichisches Gubernium, Repertorium IV A, IV B.
- ŽU, 1** – Župnijski urad Sv. Križ – Podbočje, RMK 1725–1770.
- ŽU, 2** – Župnijski urad Sv. Križ – Podbočje, PMK 1770–1784.
- Bezljaj, F. (ur.) (1974):** Začasni slovar slovenskih priimkov. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Golec, B. (2003):** Glavni poudarki k topografiji Kostanjevice v stoletjih mestne avtonomije. V: Vekov tek. Kostanjevica na Krki 1252–2002. Zbornik ob 750. letnici prve listinske omembe mesta. Kostanjevica na Krki, Krajevna skupnost, 145–179.
- Kindermann, J. C. (2005):** Atlas von Innerösterreich. Reprint. Wien, Archiv Verlag.
- Lapajne, I. (1894):** Krško in Krčani. Zgodovinske in spominske črtice. Krško, Odbor za olepšanje mesta.
- Mlinarič, J. (1987):** Kostanjeviška opatija 1234–1786. Kostanjevica na Krki, Galerija Božidar Jakac.

- Okoliš, S. (2003):** Starodobna kostanjeviška šola. V: Vekov tek. Kostanjevica na Krki 1252–2002. Zbornik ob 750. letnici prve listinske omembe mesta. Kostanjevica na Krki, Krajevna skupnost, 537–562.
- Pirjevec, A. (1925–1932):** Kračman Matevž (geslo). V: Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga. Abraham–Lužar. Ljubljana, Zadružna gospodarska zveza, 546.
- Polec, J. (1925):** Kraljestvo Ilirija. Prispevek k zgodovini razvoja javnega prava v slovenskih deželah, I. del. Ljubljana, Založba zvezne tiskarne in knjigarne.
- Valvasor, J. V. (1970):** Topographia ducatus Carnioliae moderna. Bogenšperk na Kranjskem 1679 (faksimile). Ljubljana - München, Cankarjeva založba - Dr. Dr. Rudolf Trofenik.
- Vrhovec, I. (1891):** Zgodovina Novega mesta. Ljubljana, Slovenska matica.
- Žontar, J. (1998):** Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije.